JUDISCH-ARAMAISCHE PAPYRI ...

PJ 5208 E4 1912

School of Theology at Claremont

1001 1382558

SERIES

LIBRARY

Southern California SCHOOL OF THEOLOGY Claremont, California

> Aus der Bibliothek von Walter Bauer

> > geboren 1877 gestorben 1960

-- 22/23

JDISCH-ARAMÄISCHE PAPYRI AUS ELEPHANTINE

SPRACHLICH UND SACHLICH ERKLÄRT

VON

PROF. D. DR. W. STAERK

2. VERBESSERTE AUFLAGE

PREIS 1.30 M.

BONN A. MARCUS UND E. WEBER'S VERLAG 1912

KLEINE TEXTE FÜR VORLESUNGEN UND ÜBUNGEN

HERAUSGEGEBEN VON HANS LIETZMANN

I DAS MURATORISCHE FRAGMENT und die monarchianischen prologe zu den evangelien, hrsg. v. H. Lietzmann. 2. Aufl. 16 S. 0.30 M.

2 DIE DREI ÄLTESTEN MARTYROLOGIEN, hrsg. v. H. Lietzmann. 2. Aufl. 18 S. 0.40 M.

- 3 APOCRYPHA I: Reste d. Petrusevangeliums, d. Petrusapocalypse u. d. Kerygma Petri, hrsg. v. E. Klostermann. 2. Aufl. 16 S. 0.30 M.

4 AUSGEWÄHLTE PREDIGTEN 1: Origenes homilie X über den propheten Jeremias, hrsg. v. E. Klostermann. 16 S. 0.30 M.

- LITURGISCHE TEXTE 1: Zur gesch. d. orientalischen taufe u. messe im 2. u. 4. jahrh., ausgew. v. H. Lietzmann. 2. Aufl. 16 S. 0.30 M.
- 6 DIE DIDACHE, mit kritischem apparat hrsg. v. H. Lietzmann. 2. Aufl. 16 S. 030 M.
- 7 BABYLONISCH-ASSYRISCHE TEXTE, übers. v. C. Bezold. I. Schöpfung und Sintflut. 2. Aufl. 24 S. 0.40 M.
- 8 APOCRYPHA II: Evangelien, hrsg. v. E. Klostermann. 2. Aufl. 21 S. 0.40 M.
- 9 PTOLEMAEUS BRIEF AN DIE FLORA, hrsg. v. A. Harnack. 10 S. 0.30 M.
- 10 DIE HIMMELFAHRT DES MOSE, hrsg. v. C. Clemen. 16 S. 0.30 M.
- 11 Ароскурна III: Agrapha, slavische Josephusstücke, Oxyrhynchusfr. 1911 hrsg. v. E. Klostermann. 2. Aufl. 26 S. 0.50 M.
- 12 APOCRYPHA IV: Die apokryphen briefe des Paulus an die Laodicener und Korinther, hrsg. v. A. Harnack. 0.40 M.
- 13 AUSGEWÄHLTE PREDIGTEN II: Fünf festpredigten Augustins in gereimter prosa, hrsg. v. H. Lietzmann. 16 S. 0.30 M.
- 14 GRIECHISCHE PAPYRI, ausgewählt und erklärt v. H. Lietzmann. 2. Aufl. 32 S. 0.80 M.
- 15/16 DER PROPHET AMOS, Hebräisch und Griechisch, hrsg. v. J. Meinhold und H. Lietzmann. 32 S. 1.00 M.
- 17/18 SYMBOLE DER ALTEN KIRCHE, ausgew. v. H. Lietzmann. 32 S. 0.80 M.
- 10 LITURGISCHE TEXTE II: Ordo missae secundum missale romanum. hrsg. v. H. Lietzmann. 32 S. 0.40 M.
- 20 ANTIKE FLUCHTAFELN, ausgew. u. erklärt v. R. Wünsch. 2. Aufl. 31 S. 0.70 M.
- 21 DIE WITTENBERGER U. LEISNIGER KASTENORDNUNG 1522, 1523, hrsg. v. H. Lietzmann. 24 S. 0.60 M.
- 22/23 JÜDISCH-ARAMÄISCHE PAPYRI AUS ELEPHANTINE sprachlich und sachlich erklärt v. W. Staerk. 2. Aufl. 38 S. 1.30 M.
- 24/25 MARTIN LUTHERS geistliche Lieder, hrsg. v. A. Leitzmann. 31 S. 0.60 M.
- 26/28 LATEINISCHE CHRISTLICHE INSCHRIFTEN mit einem anhang jüdischer inschriften, ausgewählt u. erklärt v. E. Diehl. 48 S. 1.20 M.
- 29/30 RES GESTAE DIVI AVGVSTI, hrsg. u. erkl. v. E. Diehl. 2. Aufl. 40 S. 1.20 M.
- 31 ZWEI NEUE EVANGELIENFRAGMENTE hrsg. u. erkl. v. H. B. Swete. 15 S. 0.40 M.
- 32 ARAMÄISCHE URKUNDEN z. gesch. d. Judentums im VI u. V jahrh. vor Chr. sprachl, u. sachl. erkl. v. W. Staerk. 16 S. 0.60 M.
- 33/34 SUPPLEMENTUM LYRICUM, neue bruchstücke von Archilochus Alcaeus Sappho Corinna Pindar ausgewählt u. erklärt v. E. Diehl. 2. Aufl. 44 S. 1.20 M.
- 35 LITURGISCHE TEXTE III: Die konstantinopolitanische messliturgie vor dem IX jahrhundert v. A. Baumstark. 16 S. 0.40 M.

KLEINE TEXTE FÜR VORLESUNGEN UND ÜBUNGEN HERAUSGEGEBEN VON HANS LIETZMANN

22/23

JÜDISCH-ARAMÄISCHE PAPYRI AUS ELEPHANTINE

SPRACHLICH UND SACHLICH ERKLÄRT

VON

PROF. D. DR. W. STAERK

2. VERBESSERTE AUFLAGE

BONN

A. MARCUS UND E. WEBER'S VERLAG 1912 Der sandboden Ägyptens, der uns seit längerem in wahrhaft erdrückender fülle literarische u. unliterarische schätze wiedergiebt, hat im letzten jahrzehnt auch der semitischen sprach- und kulturgeschichte mehrmals erfreuliche überraschungen bereitet. In der Thebais, spec. in dem altberühmten, in der geschichte der mathematischen Geographie so bedeutsamen Syene (Assuān) beim ersten Nilkatarakt, und auf der gegenüberliegenden Nilinsel Elephantine, wo die ägyptische festung Jēb lag, kamen vor etwa 10 Jahren eine reihe von aramäischen texten (papyri, ostraka und steininschriften) 1 zutage, von denen die nachstehend abgedrückten papyri an bedeutung für das biblische altertum wie es schien, kaum durch weitere funde übertroffen werden konnte. Inzwischen sind freilich noch ungleich wichtigere zeugen für das geistige u. politische Leben des ägyptischen judentums entdeckt u. entziffert worden. 2 Unsere 10, im ganzen

2) Vgl. heft 32 dieser sammlung u. jetzt die große ausgabe von Sachau, Aramäische Papyrus u. Ostraka aus einer jüdischen militärkolonie in Elephantine. Altorient. sprachdenkmäler des 5. jahrh. v. Chr., bearb. von F. S. Mit 75 lightdrucktafeln, Bd. I Text, Bd. II Tafeln. Leipzig. Hinden von Kleibe Ausgabe von A. Ungnad, ebd. 1911.

SCHOOL OF THEOLOGY AT CLAREMONT

¹⁾ Zu dem Straßburger Papyrus vgl. Euting, Notice sur un papyrus égypto-araméen de la bibl. impér. de Straßbourg. Mémoires présentés par divers savants à l'acad. des inscr. et belles-lettres. Paris 1903 XI, 2 pp. 297ff.; Clermont-Ganneau, Compt. rend. de l'Ac. des inscr. 03, 364; Le papyr. Euting Rec. d'arch. orient. VI, 221 ff.; Spiegelberg, Zu den Straßburger aramäischen Papyr. Or. Ltztg. 04 III, 10; Halévy, Nouvel examen du papyr. égypto-araméen de la bibl. imp. de Straßb. Rev. Sém. XII, 67 ff., vgl. auch XIV, 278 ff.; de Vogüé, Rep. d'epigr. sém. 03 I nr. 361 und Clermont-Gan-neau ebd. 04 nr. 498; Lidzbarski, Ephem. II, 210 ff.; Schwally, Lit. Z. Bl. 04, Nr. 45; Guidi, La Cultura XXIII 04, 237; Mseriantz, le pap. égypt.-aram. de Straßb. et son importance pour la philologie iranienne. Moscou 1906. - Zum Oxforder papyrus (MS Aram. of the soc. of Bibl. Arch. 03 XXV, 202 ff.; weiteres daselbst von C. B. Gray [p. 259 ff.] u. Sayce [p. 315 f.], Halévy, Un document judéo-araméen d'Eléphantine Rev. Sém. 03 XI 250 ff.; de Vogüé Rev. d'epigr. sém. 04 I nr. 491; Clermont-Ganneau, Papyr. et ostraka araméens d'Eléphantine Rec. d'arch. orient. 04 VI 147 ff. u. 260 ff. u. Johns Proceedings 05 XXVII, 187f.; Barth, Rev. Sém. XV, 524. — Über weitere papyrusfunde von Elephantine u. über die ostraka von ebenda vgl. die ausgezeichnete bibliographische übersicht über die aegypt.-aram. papyri, inschriften und ostraka von Seymour de Ricci in Appendix II der sogleich zu nennenden englischen ausgabe, und den mit bekannter gründlichkeit gearbeiteten bericht Lidzbarskis Ephem. f. sem. epigr. II s. 210 ff. Der pap. MS Aram. c 1 (P) der Bodleiana sowie der Straßb. pap. u. die ostraka sind bei Sayce-Cowley wieder abgedruckt worden.

sehr gut erhaltenen papyri, deren publikation wir der liberalität des Mr. Robert Mond und dem scharfsinn der englischen forscher Prof. Sayce u. Cowley (Oxford) verdanken 1, sind i. j. 1904 zerstreut verkauft worden und wahrscheinlich kurz vorher in Elephantine zum vorschein gekommen. Fünf u. einen halben von ihnen erwarb Mr. Robert Mond (C D F G 1/2 H J), drei und einen halben Lady William Cecil (B E G 1/2 K). Ein dazu gehöriger papyrus ist noch vor vollendung der publikation jener neun von der Bodleiana erworben worden (A). Alle 10 gehören ohne Frage zu einem familien archiv.

Linguistisch sind diese texte in mehrfacher hinsicht bedeutsam; einmal dadurch, daß sie neues und außergewöhnlich umfangreiches material zur kenntnis des älteren Aramäisch, und zwar des im 5. vorchristlichen jahrhundert (dem ja auch ein teil der biblischaramäischen (ba.) texte angehört) in Aegypten lebendigen dialekts beibringen. Sodann bieten sie uns zusammenhängende proben der unliterarischen sprache des volkes; denn wenn sie auch weithin den einfluß eines längst feststehenden juristischen kanzleistiles verraten, so dürfen sie doch mit demselben rechte zur wichtigen gattung der unliterarischen quellen gerechnet werden, wie heutzutage etwa protokollarische aufzeichnungen von gerichtsverhandlungen. Dazu kommt ihre noch größere kulturgeschichtliche bedeutung: sie erschließen im wahren sinne des wortes eine terra incognita, nämlich die anfänge des diasporajudentums, im besondern des aegyptischen, über die wir bisher in fast völliger unkenntnis waren, und liefern zugleich neue bedeutsame beiträge zur antik-orientalischen rechtsentwicklung.

Es kann nicht die aufgabe vorliegender ausgabe sein, die bedeutung dieser papyri auch nur in einem der angegebenen punkte erschöpfend darzustellen. Sie hat vielmehr nur den zweck, die texte weiteren kreisen bequem zugänglich zu machen und darf sich deshalb darauf beschränken, in zwei apparaten das nötigste zum sprachlichen und sachlichen verständnis zusammenzutragen. Im allgemeinen sei hier nur folgendes bemerkt: In der anlage sind diese privatrechtlichen urkunden alle gleich. Am anfang steht eine genaue datierung nach jüdischem u. ägyptischem kalender u. regierungsjahren des z. zt. herrschenden persischen königs (vgl. hierzu die wertvollen ausführungen Schürers u. Ginzels, Th. Ltz. 07, 3, 65 ff., Hontheims BZ 230 ff., u. jetzt bes. Ginzel, Chron. II § 146;

A2097

¹⁾ Aramaic Papyri discovered at Assuan, ed. by A. H. Sayce with the assistance of A. E. Cowley and with appendices by W. Spiegelberg u. Seymour de Ricci. London, Alex. Morning. 1906. 79 s. text u. 27 tafeln in phototypie. 21 sh.

ferner E. Meyer, Forsch. z. alt. gesch. II, 487f.). Darauf folgen die genauen personalien der kontrahenten und, fast regelmäßig mit לאמר eingeführt, die zu protokoll gegebenen, z. t. sehr detaillierten aussagen über das objekt. Am schlusse steht die notiz über den schreiber der urkunde und dann, meist mit שהריא בנו eingeleitet, die namen der zeugen in eigenhändiger unterschrift (dabei epigraphisch interessante ältere buchstabenformen). Auf dem zusammengerollten, gefalteten und gesiegelten papyrus wurde der inhalt der urkunde kurz vermerkt. Alles das bewegt sich in so festen formen, daß unsere pap. als unumstößliches zeugnis für ein seit langem bestehendes sehr ausgedehntes handels- und geschäftsleben in aramäischer sprache gelten dürfen. Dabei ist es kulturgeschichtlich von hohem interesse, daß, wie Lidzbarski (Ephem. II, 230) bemerkt hat, "die zur Achämenidenzeit als kanzlei- und korrespondenzsprache angewandte aramäische κοινή viel kananäisches sprachgut enthielt". Auf die übereinstimmung mit dem stil der gleichzeitigen babylonischen u. demotischen urkunden wird unten von fall zu fall hingewiesen werden; hier sei nur folgendes bemerkt: unsere pap. unterscheiden sich in der anlage von ersteren durch die stellung der zeitangabe (an den anfang, dort regelmäßig an den schluß) u. der notiz über den schreiber (vor die zeugennamen, dort hinter dieselben, vgl. aber den Oxford. pap. u. s. 10); sie sind ferner, was ja von vornherein angenommen werden darf, von spezifisch ägyptischer rechtssprache beeinflußt, aber im großen ganzen bestätigen sie, was Kohler-Peiser im eingang von heft II ihrer sammlung über die vom babylonischen recht ausgegangenen einflüsse gesagt haben: "Die babyl. kultur hatte ein rechtssystem und eine rechtssprache, sie hatte urkundenschreiber u. gerichtspersonen; kein wunder, daß man sich auch nach dem falle des neuchaldäischen reiches noch seiner sprache als rechtssprache, insbesondere als urkundensprache bediente, ebenso wie im mittelalter des lateinischen. In der tat finden wir nach der persischen eroberung keinen einschnitt ins rechtsleben. Alles geht bezüglich des privatrechts in dem ursprünglichen kreise fort, u. es ist anzunehmen, daß die Perser sich mehr und mehr an den verkehrsoperationen beteiligten, sich mehr und mehr an die babyl. rechtsübung gewöhnten". Über die nachwirkung dieses uralten babylonischen urkundenstils bis in die jüdischen kontrakte unserer tage vgl. Poznanski Z. f. hebr. B. 07, 74 ff. u. Freund WZKM 07, 169 ff.

Die texte folgen der ausgezeichneten entzifferung Cowleys mit benutzung der mancherlei verbesserungsvorschläge, die gemacht worden sind, besonders der Lidzbarski's auf grund seiner nachprüfung der Kairiner originale. Eingeklammerte worte und buchstaben weisen auf ergänzte Lücken, überstrichene auf undeutliche schriftzeichen in den originalen hin.

Die vokalisation, die sich, soweit überhaupt möglich, an die ba. texte anschließt, ohne deren schrullen mitzumachen, beansprucht selbstverständlich nicht, in allen fällen das richtige getroffen zu haben, und soll nur ein hilfsmittel für den studenten sein, dem die lesung des bloßen konsonantentextes in den meisten fällen nicht gelingen dürfte.

Auch bei dieser neubearbeitung hat mich mein kollege Prof. Dr. Hedemann in juristischen Fragen freundlichst beraten. Prof. D. Buhl in Kopenhagen, cand. M. Seidel in Bern u. vor allem Prof. Dr. J. Barth in Berlin haben mir brieflich, mein Kollege A. Ungnad mündlich wertvolle verbesserungsvorschläge gemacht, wofür ihnen auch hier gedankt sei.

Literatur: Bacher, The Origin of the Jewish Colony of Syene. Jew. Quart. Rev. 19. 441 ff. — Barth, Bemerkungen zu den aram. Pap. v. Assuan. Rev. Sém. 15, 522 ff. — Barth, Über אנד der און in Pap. A. RS. 17, 149 ff. — Belleli, An independent examination of the Ass. and Eleph. Aram. Pap. London 1908. Luzac. — Bludau, Wiss. Beil. d. Germania 07, 234 ff. 243 ff. 252 ff. — Bludau, Juden u. Judenverfolg. in Aegypt. Münster 1906. — Bousset, Theol. Rdsch. 07, 290 f. — Bruston, Les pap. judéo-aram. d'Éléph. Rev. Theol. Phil. 41, 97 ff. — Buhl, Remarques sur les pap. juifs d'Eléph. Overs. over det Kgl. Danske Vid. Selsk. Forhandl. 08. Nr. 2.

Clermont-Ganneau, Rev. Crit. 06 II, 241 ff. — Clermont-Ganneau, Pap. et Ostraka Cowley. Rec. d'Arch. 8, 135 ff. — Compston, Yahu or Yahve? Expos. Times 20, 231 ff. — Cook, The Jewish Temple of Yahu at Syene. Expos. VII, 4, 497 ff. — Cook, The Jews of Syene in the V. Cent. bef. Chr. Pal. Expl. F. 39, 68 ff.

Desnoyers, Pap. Juifs Aram. Bull. de lit. ecclés. 07, 138 ff. 176 ff. — Döller, D. Papyrusfund v. Assuan. Th. Quart. Schrift 89, 497 ff.

Eerdmanns, Een nieuwe Jahwe-Tempel. Th. Tijdsch. 08, 72 ff. — Epstein, Notizen zu den Pap. v. Assuan. Jahrb. Jüd. Gesellsch. Frft. a. M. 6, 356 ff.

Freund, Bem. zu Pap. G d. Fundes v. Assuan. Wien. Z. f. K. d. Morgenl. 21. 169 ff.

Gunkel, Der Jâhûtempel in Elephantine. Dt. Rdsch. 34, 4 s. 30 ff. Halévy, Rev. Sém. 07, 108 ff. — Herz, Aram. Pap. discovered at Ass. Exp. Tim. 20, 231 f. — Heyes, Jüd. Diasporagem. im Pharaonenland. Köln. V. Ztg. 07, 48, 361 ff. — Hontheim, D. neuentd. Pap. v. Assuan. Bibl. Z. 5, 225 ff. — v. Hoonacker, D. rechtliche Stellung des jüd. Tempels in Eleph. gegenüber den Einricht. des A. T.'s. Theol. u. Glaube I, 438 ff.

Jampel, D. Papyrusfund v. Assuan. Monatssch. f. Gesch. u. Wiss. d. Jud. 07, 617 ff. — Johns, The Assuan Aram. Pap. Expos. VII, 3, 544 ff.

Kelso, The unity of the Sanctuary in the Light of the Eleph. Pap. Jour. Bibl. Lit. 28, 71ff. — Künstlinger, Z. f. Assyr. 08, 245ff.

Lagrange, Les pap. aram. d'Eléph. Rev. Bibl. 4, 258 ff. — Lambert, Notes sur les pap. d'Éléph. et d'Ass. Rev. Ét. Juiv. 57, 104 ff. — Lévy, La colonie juive d'Assouan en V. siècle a. l'ère chr. Rev. Étud. Juiv. 54, 35 ff. — Lidzbarski, D. Lit. Ztg. 06. Nr. 51 u. 52. — Lidzbarski, Ephem. f. Sem. Epigr. (III, 2 69 ff.) III, 3 129 ff.

Mahaffy, The Jews in Egypt. Mélanges Nicole 659 ff. — Mode, Bibl. World 07 (19), 305 ff.

Nickel, Neue Quellen zur ält. Geschichte d. jüd. Diaspora, Weidenauer Stud. Bd. 2. Wien 1908. — Nöldeke, Z. f. Assyr. XX, 07, 130 ff. — Noordzij, De jongste aram. pap. Teyl. Th. Tijdsch. 7, 33 ff.

Peiser, Orient. Lit. Ztg. 07, 622ff. 08, 24ff. 73ff. — Perles, Or. Lit. Z. 08, 26ff. — Peters, Die jüdische Gemeinde zu Syene im 5. Jhdt. v. Chr. Geburt nach den Pap. von Ass. Der Katholik III, 36. 07, 310ff. 368ff. — Poznanski, Z. f. hebr. Bibl. 07, 67ff.

Schultheß, Gött. Gelehrte Anz. 07, 181 ff. — Schürer, Th. Lit. Ztg. 07, Nr. 1. — Schürer, Gesch. d. Jüd. Volkes III S. 27 ff. — Schürer (Ginzel), Der jüd. Kalender nach den aram. Pap. v. Assuan. Th. Lit. Ztg. 07, Nr. 3. — Smyly, An Examination of the Dates of the Assouan aram. Pap. Proc. of the R. Irish Ac. Vol. 27, Sect. C, 9, 235 ff. — Spiegelberg, Aeg. Sprachgut i. d. aus Aeg. stammenden aram. Urkunden der Perserzeit. Or. Stud., Th. Nöldeke gew. II, 1093 ff. — Staerk, D. Anfänge der jüdischen Diaspora in Aegypten. Beih. zur O. L. Ztg. 08. — Stähelin, Israel u. Aegypten nach vorgefundenen Urkunden. Basel 08. — Stähelin, Elephantine u. Leontopolis. Z. at. Wiss. 28, 180 ff.

Whitehouse, Some Probl. sugg. by the rec. Disc. of Aram. Pap. at Syene. Expos. Tim. 20, 200 ff. — Wilcken, Arch. f. Pap.-Forsch. 4, 228 ff. — Witzel, Documenti Aramaici. Riv. Storico-Critica d. Scienze Theologiche V, 680 ff. 737 ff. — Wright, Light from Egyp. Pap. on Jew. Hist. bef. Chr. London 1908. — Wright, Significance of the Jew. Temple at Eleph. Rec. of the Past. 8 Nr. 5.

Weitere Literatur: Kautzsch, Gram. d. bibl.-aram. Leipzig 1904. — Strack, Gram. d. bibl.-aram. (Glavis ling. sem. p. IV). München 5 1911. — Marti, Kurzgef. Gram. d. bibl.-ar. sprache (Porta ling. or. XVIII). Berlin 2 1911, (beide abrisse haben das von den Pap. gebotene sprachliche material bereits verwertet; die verweise auf Kautzsch sind trotzdem beibehalten worden, weil diese Gram. zur zeit immer noch das einzige ausführliche Lehrbuch ist). Dalman, Gram. d. jüd.-pal. Aram. Leipzig 2 1905. — Kohler u. Peiser, Aus dem babyl. Rechtsleben I—IV Leipzig 1890 ff. — Kohler u. Ungnad, Hammurabis Gesetz. Leipzig 1904 ff. — Meißner, Beitr. zum altbab. Privatrecht. Assyr. Bibl. XI. Leipzig 1893. — Revillout, La femme dans l'antiquité. Journ. Asiat. 06 (VII), 57 ff. 161 ff. 345 ff. — Spiegelberg, Die demot. Pap. d. Straßb. Bibl. — Mitteis, Reichsrecht u. Volksrecht i. d. östl. Provinz d. röm. Kaiserreichs. Leipzig 1891.

תשיארש[•] → || || ((לֵאֱלוּל הוּ יוֹם ⇒ || || || (לְפַחגס שָׁנַת → || || | | חשיארש[•] ב בְּלְבָּא אֲמֵר | קוניָה בַר צָדֹק אֲרֶמֶי וִיּ סְנֵן לדגל וריזת° לְמַחְמֵיָה בַּר צֶדֹק אַרֶמֶי וִיּ סְנֵן לדגל וריזת° לְמַחְמֵיָה

a) Xerxes b) יְי = ba. יְדִי; nur in pap. E dreimal קרי. Vgl. aber auch בּדב D 17 u. ביי F 6 u. 9: übergang von ז בע ז in der lebenden sprache! Vgl. Ephem. II s. 240 und Nöld. ZA 07, 138.
c) = pers. Warêzath.

Pap. A. (Bodl. Libr. MS. Aram. b 1), datiert vom 18. Elûl (28. Paḥons) des 15. jahres des Xerxes = 471. 41 × 27 cm mit 20 zeilen, davon eine (5) offenbar nachträglich eingeschoben. — Das verständnis dieser urkunde, in der Qonjah bar Sadoq und Maḥsejah bar Jdnja eine servitut (vielleicht superficies) am hause des letzteren festsetzen, wird dadurch sehr erschwert, daß wir nicht ganz genau wissen, was eine אור (אור (אור)) ist. Lid. ließ mit recht die lesung אור offen u. dachte — darin wohl auf der richtigen spur — an eine balkenkonstruktion, die bis zum dache des hauses des Qonja reichen und dessen terrasse erweitern soll. Zur lage des hauses vgl. die angaben in Pap. B u. D u. Peis, OLZ 08, 73 ff.

¹ Die zahlzeichen sind in diesen Pap. überall dieselben, bereits bekannten aber z. t. mit freiheit gebraucht. → bedeutet 10, → 20; die einer sind durch senkrechte striche bezeichnet und zu triaden zusammengefaßt, wobei öfter der letzte und vorletzte strich liegend \ oder als) erscheint. Die engl. herausgeber haben das mißverstanden, vgl. Lid. DLZ 06, 3207 ff.

י ארמי und יהודי werden promiscue gebraucht, vgl. z. b. Maḥseja "der Aramaeer" A 2 E 2f. G 2, "der Jude" B 3 C 1f. D 1f.

ז לְּרֶה אֲרֶמֶי זִי סְוָן | לרגל וריזת לַאמֹר אֲנֶה אֲתָית עֲלַיְף \$ בּר ידניָה אַ אֲרָמֶי זִי סְוָן | לרגל וריזת לַאמֹר הַמָּה אַנְּה זְּרָא זַּךְ זִילֶּךְ אַנִּר | אֲנֵה אַ נְיִה אַנְּדְּא זַּךְ זִילֶּךְ אַנִּה | אֲנִה אַ מִּה אַנְדָּא זַּךְ זִילֶּךְ

d) Der name wird in den Eleph.-Pap. einmal ארגיה geschrieben, also wohl Jodanja o. ä. zu lesen? e) so stets; hebraismus. f) Vgl. Dan. 3, 12 u. 4, 14. zur form אתית vgl. ba. חוית neben אבית neben איני של so wird mit Barth zu lesen sein; es handelt sich offenbar um einen holzunterbau.

³ Der Ausdruck דגל (oder, was graphisch auch möglich ist: רגל findet sich in diesen pap, mit verschiedenen persischen u. einem babylonischen namen verbunden (Waresath, Artabanos, Athropadan resp. Arthaphernes, Hômadâta; Jddin-nabû). Die von Smend (ZA. 07, 150) von anfang an vertretene ansicht, daß darin das hebr. דגל (vgl. Num. 1, 52 u. ö.) resp. das aramäische äquivalent dazu vorliege, darf jetzt durch die Eleph.-P. als die richtige bezeichnet werden: דנל "Fähnlein", militärische abteilung; der nachfolgende eigenname bezeichnet den kommandeur des betreffenden truppenteils. Es handelt sich um angehörige einer jüdischen militärkolonie (צעל דנל und בעל דנל und בעל דנל und בעל דנל על קריה vgl. A 9 E 10 H 10 (bürger der stadt Syene und militär in den festungen Jeb und Syene, vgl. F 2 רב חילא u. J 2f. רב חילא יי סון, vgl. auch die Eleph.-P.), der militärische gerichtshof (s. zu H 5) u. die tatsache, daß dieselbe person zu verschiedenen zeiten verschiedenen דגלין angehört (vgl. z. b. Mahsejah A 3 und C 2, womit der unterschied יהודי) ני באב und ארמי) verbunden ist!). Es müssen also dislocationen stattgefunden haben. Vgl. noch zum besonderen charakter dieser militärkolonie die ausführungen von Schulth. 184 ff. und das dort mehrfach zitierte buch von P. Meyer, Das Heerwesen des Ptolemäer u. Römer in Aegypten. Leipz. 1900. Über Syene-Jeb vgl. Ez. 29, 10 30,6 u. 15f. Jes. 49, 12(?); über die garnison in Eleph. Herod. II, 30: ἐπὶ Ψαμμιτίχου [I. 664—616] βασιλέος φυλακαί κατέστασαν έν τε Έλεφαντίνη πόλι πρός Αιθιόπων καί έν Δάφνησι τησι Πηλουσίησι άλλη πρός 'Αραβίων καὶ ἐν Δάφνησι τησι Πηλουσίησι άλλη πρός Αραβίων καὶ Σύρων, καὶ ἐν Μαρέη πρός Λιβύης άλλη. έτι δε επ' έμευ και Περσέων κατά ταὐτά αί φυλακαί έχουσι ως και επί Ψαμμιτίχου ήσαν και γάρ εν Ελεφαντίνη Πέρσαι φρουφέουσι και εν Δάφνησι. Über die geschichte der jüdischen militärkolonie (הילא יהודיא) von Elephantine vgl. jetzt die Eleph.-P., bes. Text s. 4ff. u. 36ff., ferner Pseudo-Aristeas (§ 13 u. 35 ed. Wendland), speziell folgende bemerkung: § 13 ήδη μέν και πρότερον [d. h. vor der zeit des 1. Ptolemaeus ca. 300] ίκανῶν εἰσεληλυθότων σύν

5 הִי זִי דָבְקָה לְבַיְתָא זִילִּי לְזֵוִיתָה זִי לְעליָה | יאגְדָּא זָדְ הִּדְבַּק לְשְׁמֵּר בּיתִי זִי לעליָה וְעֵד בִּית זְכַרְיָה ׁ | בּיתִי זִי לעליָה וְעֵד בִּית זְכַרְיָה ׁ ְ בִּיתִי יִּבְּרִיָה ׁ וְעֵד בִּית זְכַרְיָה ׁ ְ מְסָר או יזֹם אָחָרָן לָא אֶכְהַל אֶכְלְאִנָּדְ יֹ לְמִבְנַה עלוֵי אִנְדָּא זָדְ זִילֶדְ | 6 מְחָר או יזֹם אָחָרָן לָד בְּסַף כּרשון | | | בְאַבְנֵי מֵלְכָּא ׁ כְּסַף צְּרִיף ֹ

h) מהל (u. das synonyme יכל immer im fut. mit folg. fut. Ba. mit folg. ל vgl. Dan. 2, 26 5, 8 u. 15. Zur form vgl. ארשגך C 13.
i) Vgl. 2. Sam. 14, 26.

τῷ Πέρση καὶ πρὸ τοὐτων έτέρων συμμαχιῶν έξαπεσταλμένων πρὸς τὸν τῶν Αἰθιόπων βασιλέα μάχεσθαι σὑν Ψαμμητίχω [wohl Psam. II. 594–89, Breasted-Ranke, Gesch. Aeg. s. 473] u. § 35 ἐπεὶ συμβαίνει πλείονας τῶν Ἰουδαίων εἰς τὴν ἡμετέραν χώραν κατωκίσθαι γενηθέντας ἀνασπάστους ἐκ τῶν Ἱεροσολύμων ὑπὸ Περσῶν. Durch die pap. rücken auch die nachrichten des A.T. über die jüdische diaspora in Aegypten in ganz neue beleuchtung, vgl. Jer. 41, 17ff. bes. 44, 1; Jes. 19, 18ff. Die in Assuan u. Eleph. läßt sich durch die von Sach. edierten pap. bis ins 6. Jhdt. zurückverfolgen.

⁷ Die in diesen pap. erwähnten geldsorten sind כרש (so ist mit de Vogüé u. Lid. zu lesen), חלר und חלר. Dazu kommt ein durch die abbreviatur 7 oder 7 bezeichnetes stück (vgl. B 15 C 15 D 14 u. 21 G 7 u. ö. H 15 J 16). שקל u. חלר sind aus dem ass. bekannt, vgl. zu אלר PSBA XXV s. 206. פרש ist von Lid. richtig mit karaša auf einem persischen gewicht aus der zeit Darius' I. identifiziert worden, vgl. darüber Budge in PSBA 1888, 464 ff. Die durch abkürzung 7 oder 7 bezeichnete münze wird von Cowl. = רבע (šeqel) oder = ידעו) רעי vgl. CIS 147 gedeutet, von Cl.-Gann. = דרכמון (vgl. Ezr. 2, 69 Neh. 7, 70 ff.), von Lid. wohl richtig = אבעתא "ein vierer". Wiederholt ist außerdem eine munze עשרתא "zehner" erwähnt, die mit ברש parallelisiert wird u. ein 10-šeqelstück gewesen sein wird. Das verhältnis der (abgwogenen, vgl. K 11) stücke zu einander ist nach Cowl. und Cl. Gann. folgendes: 1 שקל 1 שקל 1 שקל 1 א ברש = 4 א ד ברש = 4 א ד ברש 10 חלרן. Lid. setzt den שקל = 5 u. הלרן. In verbindung mit findet sich regelmäßig der ausdruck באכני מלכא, was darauf hinweist, daß die höheren münzwerte nach amtlichem persischem gewicht bestimmt waren. Vielleicht dürfen wir annehmen, daß das 10-šegelstück כרש, das damals wohl neu eingeführt war, nach dem königlichen silberšegel (= 11,50 g.) oder seiner hälfte, dem σίγλος μηδικός (tetradrachme) normiert war u. daß die älteren münzen dementsprechend im geschäftsverkehr umgerechnet wurden, vgl. den

8 ואגָרָא זָדְ | אפס זֹיִן מִית קוגיָה מְחָר אוֹ יוֹם אָחֹרָן לֶא יִכְהַל בַּר
 9 וּבְרָה אַח יַאֲחָה | קַרִיב וְרַחִיק בְּעֵל דּגל וְמַרְיָה יִכְלֵא לְמַחְסָה ֹי אוֹ זֹי לְבָר לֵה לְמִבְנַה עלנִי | אגְדָּא זָדְ וִילָה זִי יִכְלֵא מִנְּהֹם יִנְהַן לַה בַּסְפָּא זֹי יְכְלֵא מְמְבָנַה עלנִי | אגְדָּא | וִילָדְ אפם וְאֵנְתְּ שֵׁלִים לְמִבְנַה עלנִיה עַר

ausdruck אַריר oben u. K 11. Ist dem so, so muß man den häufigen zusatz מסף עלשרת 2 ממף עלשרת (vgl. B 15 C 15 D 14 u. 21 G 14) auf die fixierung des bei der umrechnung aus der gemeinen norm in die königliche nötigen zuschlages beziehen u. darf (vgl. auch RCrit. 345f.) zum vergleich auf den ähnlichen zusatz in demotischen pap. [vgl. Spiegelb. in der u. zu nennenden abhandlung s. 24] hinweisen. Aber Lid. will darin lieber ein im damaligen geschäftsverkehr übliches agio, dem babyl. atru entsprechend, sehen. Vgl. jetzt auch E. Meyer Sitz. B. B. A 1911, 47. Zur illustrierung des in unsern urkunden vorausgesetzten geldverkehrs sei noch in übersetzung der text des wohl gleichzeitigen Oxforder pap. MS. Aram. c 1 (P) nach Lid. (Ephem. II, 224ff.) angefügt:

"..... Du hast mir geld gegeben | 1000 šeqel silber. Und ich will an zinsen zahlen 2 hallur silber | auf einen šegel silber für den monat, bis zu dem tage, an dem ich dir das geld zurückzahle. Die zinsen | für dein geld sollen also 2000 hallur auf den monat betragen. Zahle ich für einen monat keine | zinsen, so sollen sie zum kapital geschlagen und gleichfalls verzinst werden. Ich will dir monat für monat zahlen | von meinem gehalte, das man mir aus dem schatze auszahlt, und du schreibst mir eine quittung (?) über das ganze | geld und die zinsen, die ich dir zahlen werde. Erstatte ich dir dein ganzes | geld und zinsen nicht bis zum monat Thot des jahres zurück, so soll verdoppelt werden (?) dein geld | und die zinsen, die bei mir zurückbleiben, und es soll monat für monat mir zur last verzinst werden, bis zum tage, an dem ich es dir zurückzahle. עקבן בר שמשנורי | קצרי בר יההדרי | מחסיה בר ידניה | מלכיה בר זכריה Zeugen Den schein schrieb Gemarjah bar אחין nach der aussage der zeugen. die auf diesem scheine genannt sind".

⁸ Konventionalstrafe und ausdehnung der durch die kontrakte festgelegten rechtsverhältnisse auf die beiderseitigen rechtsnachfolger in weitester fassung gehören zum festen bestand der-

k) אַ wahrscheinlich schreibfehler für אַפֿם עם vgl. B 15 D 15 22 (E 11) J 16; etymologie unsicher. l) Einführung des direkten objekts mit b wie im ba. In diesen urkunden selten.

12 עלָא וַאֲנָה קוניָה לָא אָכָהַל | אַמַר לְמַחְמֵה לֵאמֹר הַּרְעָא זַד לָא
13 זִילְדְ הוּ וָלָא תִּנְפָּק בְּשׁוּקֹא זִי | בִינֵין וּבֵין בַּית פפּמעונית מַלְּחָאיּ
14 הַן כְּלֵיתָדְ אָנְהַוֹ לָךְ כַּסְפָּא זִי כְתִיב מִן עלָא | וְאַנְת שֵׁלִים לְמִפְּתַּח
15 הַּרְעָא זַדְּ וּלְמָנְפָּק בְּשׁוּקֹא זִי בִינִין | כְּתַב פְּלַמְיָה בָר אחיו סִפְּרָא
16 וַנָּא כְפָם קוניָה שֶׂהֲדִיּאיּ בְּנו | שֶׁהֵד מַחְמַה בֵּר יְשֵׁעִיָה שָׁהַד שֹתברוֹן יּ
17 בַּר אתרליף | שָהַד שִׁמַעִיָה בַר הוּשׁע שָהַד פּרתפרןי בֵּר ארתפרןי וְבּר ארתפרןי בַּר הושִעיָה בַר הוּשִעיָה | שָהַד בּנתרש בַּר בוּמרע שִּׁהַד שׁלִם בַּר הוּשַעִיָה

aufschrift: סְפַר אגְדָּא זִי בְנָה זִי כְתַב קוֹניַה לְמַחְסַה 20

 $\blacksquare = - \parallel \parallel ($ לְכָסְלֵּו הוּ י[זַם $- \parallel \parallel \parallel = \lambda$ יְתְחוּת שְׁנַת אַ $\lambda = \lambda$ רַאשׁל בּר בּכְרְסְאַהּ אֲמֵר דּרגמן בּר בַּלְחַאַה אַמֵר דּרגמן בּר בַּלְחַאָה אַמֵר בּרגמן בּר בַּלְחַאָה אַמַר בּרגמן בּר בּרַגמן בּר בּרַנמן בּר בּרַנמן בּר בּרַנמן בּר בּרַנמן בּר בּרַנמן בּר בּרַנמן בּרַ בּרַנמן בּרַנמי בּרַנמן בּרַנמן בּרַנמן בּרַנמן בּרַנמי בּרַנמן בּרַנמן בּרָנמן בּרַנמי בּרַנמן בּרַנמי בּרַנמן בּרַנמי בּרַנמן בּרַנמי בּרַנמי בּרַנמי בּרַנמי בּרָן בּרַנמי בּרַנמן בּרַנמי בּרָבְיִין בּרָנמי בּרָבְיִּי בּרְיִין בּרָנְאַהְיּבְּיִי בּרְיִּין בּרָמִי בּרָיִין בּרַנמי בּרַנְיִין בּרָּבְיִין בּרָתְיִּיְיִין בּרָּיִין בּרָנְיִין בּרָנְיִין בּרָּאָבּיין בּרָנְיין בּרָיין בּרָנמן בּרָיִין בּרָיין בּרָיין בּרָניין בּרָיין בּרַייִין בּרָיין בּרָיין בּרָיין בּרָיין בּרָיין בּרָיין בּרָיין בּיּין בּרָיין בּרָיין בּרָיין בּרָיין בּרָיין בּיּין בּיּיִין בּיּין בּיּין בּיּין בּיּיִין בּיּין בּיּיִין בּיּיִין בּיּין בּיּין בּיּיִין בּיּין בּיּיִין בּיּין בּייִין בּייִין בּייִין בּייִין בּיּין בּיּיִין בּיִין בּיִין בּיּין בּיִין בּיּיִין בּיִין בּיין בּיּין בּייִין בּייִין בּיּיִין בּיִין בּייִין בּייִין בּיין בּייִין בּייִין בּיִין בּייִין בּייִין בּיִין בּיִין בּייִין בּיין בּייִין בּייִין בּייִין בּייִין בּייִין בּייִין בּייִין בּיין בּייִין בּייִין בּיין בּייִין בּיין בּייִין בּיין בּייין בּיין בּיין בּיין בּייִין בּייין בּיייין בּיייין בּייִין בּיייין בּיייין בּיייין בּייין בּייין בּיייין בּייין בּייין בּייין בּי

m) = äg. pef-tew. ew. i "sein atem ist in Neit's händen" n) vgl. Ez. 27,9 Jon. 1,5. o) vgl. Hiob 16,19 u. אַהָרוּתָא Gen. 31,47; aram. u. syr. סהר p) = pers. Satibarzanes q) = Athar-lî(u)? r) = pers. Phrataphernes u. Artaphernes s) = pers. Bagdates (Baga-dâta) b) = Nabû-kudurri (Nabû-kudurri-uşur) u) = Nabû-lî(u) v) = Darga (= pers. Dadagâ? Koseform für Dargman (B 2) wie ידני (E 19)? w) Bânîtu-iriš?

a) So vermutete schon Ginzel (bei Schürer ThLZ 07, 3), vgl. auch Hontheim 231. b) = hebr. ਖ਼ੋਨ. c) Schreibfehler? d) Beachte die babyl. namensform Artakhšassu (pers. Artakhshathrā) = Artaxerxes. Siehe aber Andreas, Ephem. II, 221 anm. 2. e) Vgl. dagegen Dan. 7, 9; hebr.-aram. mischform? f) Wohl = pers. Dargman, vgl. zu A 18.

selben, wie überhaupt mit großer vorsicht u. sachkunde alle eventualitäten ins auge gefaßt werden. Daher auch die regelmäßige mehrmalige ausdrückliche wiederholung des durch die urkunde geschaffenen rechtsverhältnisses, vgl. oben 4 6 7 9 10. Weiteres s. zu B 12.

Pap. B. (Mus. Cair. No. 37107), datiert vom 18. Kislev (17. Thot) des 21. jahres (des Xerxes, d. i.) des 1. jahres Artaxerxes' (I.) = 464. 44,8 × 26 cm. mit 22 zeilen. — Gewährschaftserklärung durch urkundliche bestätigung des richterlichen urteils in dem prozeß Dargman bar Ḥaršin gegen Maḥseja bar Jedonjah über das eigentumsrecht an einem grundstück nebst fixierung der grenzen des terrains; vgl. dazu pap. J. Es ist dasselbe grundstück, das M. später seiner tochter Mibhṭaḥjah als

י חרשין חרזמי® זי אתרה וֹ בְיֵבוּ בִּיְרָתָא עֲבִיד לדגל ארתבנו אַ לְמַחְפַיָּה בַר ידניָה יְהוּדִי זִי בְבִירַת יַב | לדגל וריזת לַאמר י[מא]ת לְמַחְפַיָּה בַר ידניָה יְהוּדִי זִי בְבִירַת יַב | לדגל וריזת לַאמר י[מא]ת לִי ביהו אֱלָהָא בְיֵב בִּירְתָא אַנְת וְאֹנְתְּהָן | וּבְרָהְ בֶּלְ וּ אַל אַרְקָא וּ זִינִי אַ זִילִי זִי אֲנָה קִבְלַת אֲלִיְהְ עֵל דִּבְרַה קְּרֶם | דמידת וּ וּכְנָתַה דַּיְנַיָּא וּ זְּבְּ בִּיֹה וֹ אֵל דְּבַר אֵרְקָא | זְּךְ כִּוִי ּ לָא וְשְׁ בִּיִּי לְא וְשְׁ בִּיִּי לְא וִ בִּיִבְיָא וֹ זְּדְ כִּוִי ּ לָא

g) Wohl = pers. 'Uvárazmi, bab. Khuvarízmu "Chorazmier". h) אחרה (vgl. E 19) nach Schult. 195 kunstausdruck wie $\tau \acute{o}\pi o_{S}$ in den griech. pap. der ptolemaeerzeit. Das verb des relativsatzes ist עביר (Peʿīl). i) = aeg. $\{b\ (w)=gr.\ I\eta\beta,\ Elephantinē\ k)=pers.$ Artabanos. l) So wird der name הוה, abgesehen von E 14, in diesen urkunden stets geschrieben; ebenso in den El.-Pap. — Zur form מאת vgl. die entsprechenden ba. formen u. Nöld. 07, 141. m) = pers. Damidâta. n) Schreibfehler für אָלְיֵימָא Oder אַנְּיִלָּא o) Vgl. D 25.

heiratsgut verschrieben hat (vgl. Pap. C und D). Bei dieser gelegenheit hat ihr M. diese urkunde ausgehändigt, vgl. D 23ff.

Die urkundliche erklärung ist von Dargman, der mit seiner klage abgewiesen worden war, geleistet worden; ob sofort im anschluß an die (blos mündliche?) urteilsverkündigung oder später, steht dahin. C.H. § 5 sieht offenbar schriftliche fassung des urteils als rechtsgrundsatz an, u. das ist auch fernerhin so gewesen, vgl. z. b. den schluß der u. s. 31 erwähnten urkunde, "....nicht ungiltigkeit zu beantragen haben der oberrichter u. die richter [d. h. der gerichtshof] seine [d. h. des klagenden gläubigers [Nabû-gamil] tafel mit ihren siegeln versehen u. dem Nabû gamil übergeben". Liegt also in unserm falle nicht mündlicher urteilsspruch zugrunde, so hatte wohl die gewährschaftserklärung, die offenbar rechtssitte war, den zweck, den beklagten u. seine rechtsnachfolger für den fall der anfechtung des urteils durch die familie des klägers zu schützen.

⁴ Der beklagte beweist mit seinem eide sein eigentumsrecht vgl. dazu C.H. §§ 20 131f. 206 227 249 266.

⁷ Detaillierte beschreibung des strittigen grundstückes nach seinen grenzen im stadtplan; genau so in den baby. urkunden, vgl. z. b. folgende altbab. kaufurkunde über ein baugrundstück aus der zeit des Ammiditana (K. u. U. III Nr. 367): "¹/3 sar bebautes hausgrundstück, gehörig zu 1 ²/3 sar bebautem hausgrundstück in Sippar-Amnanim, neben dem hause des Ili-erîbam, seines bruders, u. neben dem hause des Ilušu-ibnišu, ebenfalls seines bruders, dessen vorderseite der Nin-hegal-platz ist, dessen andere vorderseite das haus des

הַוֹת אֲרַק לְדרגמן זִילִי הא אֲנָה אַף הָא תְחוֹמֵי אַרְקָא זָדְּ | זִי ימאת אַנָה אֲנָה בָּרָה בִּיתִי דרגמן למוֹעֵף שְׁמֵשׁ מִנַּ[הּ] וּבִית קוניָה בַּר

לִי עֵל הַּבְרַהּ בִּיתִי דרגמן ּ למוֹעַ ּ שְׁמֵשׁ מִבּּ[הּ] וּבֵית קוניָה בַּר צֶּדֹק | יְהוּדָי לרגל אתרופדן ּ לְמַעֲרַב שְׁמֵשׁ לֵה וּבֵית [יְיַ]גְיָה בֵּר 10 אוּרָיָה | יְהוּדָי לרגל וריוֹת לְתַחְתִּה לֵהּ וּבֵית אספמת בַּר פומעונית ּ ְ

ים מַלָּח זִי מַיָּא קְשַּיָּא לְעלֹיָה לַהּ ימאת לִי בִיהוּ וְהוּשבְתּ | לְבְבִי עַלֹּ אַח וַאָּחָה לִי

אַרְקָא זָךְ לָא אָכְהַל אגרנָךְ דִּין וּדְבָב אֲנָה וּבַר לִי וּבְרָה | לִי עֵל אַרְקָא זְּךְ לָא אָכְהַל אגרנָךְ דִּין וּדְבָב אֲנָה וּבַר לִי וּבְרָה | לִי עֵל אַרְקָא

ון יאַנְתָּ וּבַר לָךּ וּבְרָה לָךְ אַח וַאֲחָה לָךְ קַרִיב וְרַחִיק׳ | זִי יגרנָּדְ וּבָן

P) Wohl kaum verbesserung für ursprüngliches בית הדומן, sondern nachträgliche einfügung des notwendigen complements zum suffix '; zur konstruktion vgl. z. b. Dan. 7, 15. q) Wohl in למועא cu verbessern; אתרופרן hebr. אנו '') Oder אתרופרן, — pers. Athropadan oder Athropharna. s) Die aegypt. namen sind ens-pe-mete (Ἐσπμῆτις) "zum heiligen stabe gehörig", und pef-tew-ewNit, vgl. A 13. t-1) Ergänzende verstärkung des akkusativsuffixes τ.

Šarrum-Rammân, des goldschmiedes ist usw." — Die von D abweichende angabe über die nachbargrundstücke erklärt Lid. nicht aus einem (allerdings auffallenden) versehen des schreibers, sondern daraus, daß das strittige grundstück nicht genau orientiert war. Zur lage der grundstücke vgl. die skizze von Peiser OLZ 08, 77f.

בּשְׁמִי עַל אַרְקָא זָדְ אָנְתֵּן לֶדְ כְּסַףְ כּרשן כּ הוּ עֻשְׂרְן בְּאַבְנִי | מֵלְכָּא בְּסִף ר ₪ לַצֲשְׁרְתָּא זָדְ אָרְא זָדְ אפם זִילָדְ וְאַנְהְ רַחִיק מֵן | כָּל דִּין זִי יִקבּלוֹן עַלִיְדְּ עַל דְּבֵר אַרְעָא יַזְדְ כְּתַב איתוֹ בַר אבָה סִפְּרָא | זְנָה בִסְנוֹן בִּירְתָא כִּפְם דּרנמן שְׁהֵד הוֹשׁע בֵּר פּטחנוּם שְּׁהָד | נְּדוֹל בַּר יִנְדָּל שְׁהַד נְּמַרְיָה בַּר אחיו מְשֻׁלֶּם בַּר הוֹשׁע | סִינכּשד בַּר גבוּסמסכן עַנְיָדְ שְׁהַד בְּרִלִיָּה בַר אַנְנְיָה שְׁהַד אַרִישְׂא שְּׁהָד אַרִישְׂא אַרִיישְׂא בַר אַרוֹסתמר זוּ אַר אַרוֹסתמר זוּ בַּר אַרוֹסתמר זוּ בַר אַרוֹסתמר זוּ בַר אַרוֹסתמר זוּ בַר אַר אַרוֹסתמר זוּ

aufschrift: סְפֵּר מִרְחַקּ׳ זִּי כְתַב [דּרגמן] בֵּר חרשון לְ מֵחְמֵיָה בּ הַ וֹ לְכִסְלַוֹ הוּ יום (למסורע שְׁנַת וּ(וּ(מּ ארתחשטש מֵלְכָּא

Zur beleuchtung der bei solchen rechtsgeschäften üblichen terminologie sei noch folgendes beispiel aus neubabylonischer zeit angefügt (K. u. P. IV s. 67, aus einem kaufkontrakt aus der zeit Nebukadnezars): "..... Rückforderung wird er [der verkäufer] nicht machen, nicht werden sie [die kontrahenten] sich umwenden, wider einander nicht klagen. Wann immer von den brüdern, söhnen, verwandten männlicher u. weiblicher linie des hauses des Bil-itir, d. s. des Mušezib-Marduk, d. s. des tischlers, — wer da aufsteht u. betreffs jenes feldes klagt, klagen läßt, ungiltigkeit beantragt, zugrecht geltend macht, also: "jenes feld ist nicht gegeben, das geld nicht empfangen" spricht, das geld, das er empfangen hat, soll der zugrechtausübende zwölffach zurückgeben usw."

Pap. D. (Mus. Cair. Nr. 37114), datiert vom 21. Kislev (1. Mesore) des 6. jahres Artaxerxes' (I.) = 461/60. ca. 62 × 22,5 cm mit 36 zeilen. — Die pap. C u. D sind von S. u. C. nicht geschickt angeordnet worden, da D die wichtigere urkunde ist, C nur einen spezialfall im auge hat. Wir stellen D deshalb voran. Es ist eine

[&]quot;ש Beachte das nebeneinander von ארקא und ארץ vgl. Jer. 10, 11. ארקא vgl. Ephem. III, 121. ש) = aeg. Pete-Khnum "geschenk des Khnum". א oder Sin-kišir "Sin, mache fest". א = ass. Nabu-sum-iskun "Nabu hat den namen bestimmt". א = aram. Hadad-nûrî, "Hadad ist mein licht". א Nöld. will שַּנְנִיָּה oder עַנְנִיּה lesen. שׁ = pers. Aryishâ. א = pers. Arûsathmar. שׁ בּיהשׁ = בּיהשׁ בּיהשׁ בּיהשׁ = בּיהשׁ בּיהשׁ

a) Verschrieben; es ist das 5. jahr.

אַמַר מַחְסֵנָה | בַר ירניָה יְהוּדָר[י] מְהַחְסֵן ּ בְּיַב בִּירְתָא לְרנל הומדת׳ לעמר מְלָה יִהְבַת לכי בְּיַבְי וּבְמוֹתִי בִי ּ (
 לנשן מִבְּשַּחְיָה | בַּרְתַּה לְאמֹר אֲנָה יִהְבַת לכי בְּיַבְי וּבְמוֹתִי בִי ּ (
 בְּתִי מִן מוֹעָא ּ | לְמַעֲרַב אֵמִן ← (בּ[ע]שתא הְחוֹמוֹהִי עליָה לֵּה בַּיִּת הְרגמן בַּר חרשׁין | דָּבֹק תַּחְתִּיָה לֵה בַּית קוניָה בַר צָדֹק מוֹעָא יּ בְּית הרגמן בַּר חרשׁין | דָּבֹק תַּחְתִּיָה לֵה בַּית קוניָה בַר נָתוֹ מַעֲרַב יֹּ שְׁמַשׁ לַה בִּית אספמת בַּר פּפטעונית ֹ בַעְלֹכי וּבִית וֹכַרְיָה בַר נָתוֹ מַעֲרַב צֹּלְ בִּית אספמת בַּר פּפטעונית ֹ מֵלֶח | זִי מֵיָּא קְשַּיָּא בַּיְתָא וֹנְּךְ צִּרְ אֲלָם וֹבְּיָב הַבְּתָּה לֹכִי בְּחַיֵּי וּבְמוֹתִי | אַנְתִּי שַׁלִּישָׁה בַה מִן יוֹמָא זְנָה יִבְּבְּתְ אֲנָה וְהַבְּתַּה לֹכִי בְּחַיֵּי וְבְּמוֹתִי | וְתַּמְתִּי שַׁלִּישָׁה בַה מִן יוֹמָא זְנָה וֹנְתַבְּת אַלָּם וֹּבְוֹכִי אְחֲרֵיְכִי לְמֵן זִי | וְחַמְתִּי תַנְּתְנוֹ לְאַלְשָׁה בַה מִן יוֹמָא זְנָה וְנִר אָלָם וֹבְּלֵכִי אְחֲרֵיְכִי לְמֵן זִי | וְחַמְתִּי תִנְּתְנוֹ לְּבֹּיְ לִא אִיתִי לִי בְּר בְּתַוֹיִי לְמֵן זִי | וְחַלְּתִּי תִנְּתְנִי לְּתָּב לְנִי אְחָרֵיְכִי לְמֵן זִייִ וֹ וְהַבְּמַוֹת יִבְּרְ לְּתִּי בְּיִבְּה לְבִּי בְּתְרֵי לְמָן זִייִי | וְיִבְי בְּיִבְּי בְּחָרְיִבְי לְבִּתְּי בְּבְּתְי בְּרְי בְּתְּרִי לְבִּה לְּתְרֵי לְבִּלְם וֹבְּיְנִי בְּחָרְיִם לְּתְרֵי לְבִּי בְּתְרֵב לְבִי לְבִי בְּתְבִין לְּתְּר לְבִי לְבִי בְּיִרְיִי לְּתְּרְי לְבִי בְּיִרְנִי לְּתְב לְנִי בְּיִבְיִי לְבִּיְבְיִב לְּתְּבְיֹב בְּיִבְיִם לְּבְּיִי לְיִי בְּיִי בְּיִבְּבְּי בְּיִים לְּיִי בְּיִי וֹיִים בְּיִבּי בְּיִבְיִי בְּיִבְיְנִי לְּבְּבְשִׁים בְּיִים בְּיִיבְּיְבְיּי בְּיִיְיבְּיִי לְּבְים בִּיִים בְּיִיתְיִים בְּיִים בְּבְּיבְבְּיִים בְּיבְבְּים בִּייבְּיבְּי בִּיְבְּיוֹבְיּי בִּיְבְּתְּבְּיבְּיבְּיוּי בְּיִים בְּיבְּיוֹבְיּבְיבְּי בִּיְים בְּבְּיוֹית בְּיוֹים בְּיִי בְּבְּיבְּי בְּבְּיוֹבְיוֹבְיוֹי וְיבְּים בְּיִיתְם בְּיוֹבְיוֹי בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִי בִּיּבְיּבְיוֹי בִּבְּיבְיה בָּיוֹנְיה בִּיים בִּיי בִּיים בְּיבְּיבְּבְּיוּים בְּיבְּיוֹם ב

ausführliche urkunde über die mitgift — oder den wichtigsten bestandteil der mitgift? — der Mibhṭahjah bei ihrer ersten ehe mit Jesanjah bar Urijjah, deren corpus sich in 3 teile gliedert: a) größe und lage des grundstücks 4—8a; b) bestätigung des eigentums- und verfügungsrechts der Mibhṭahjah 8b—22; c) bestätigung der erfolgten aushändigung des gegen Dargman erstrittenen und urkundlich festgelegten eigentumsrechts an dem grundstück (= pap. B) 23—27.

Die bestätigung des eigentumsrechts erfolgt ausdrücklich auch für die zeit nach dem tode des vaters und mit der bestimmung vollfreier verfügung. Es ist also bloße nutznießung u. ev. rückforderung (vgl. 18 u. 22) ausgeschlossen. Daß die frau die dos (širiktu "schenkung" im C. H.) auch dem manne verschreiben resp. bei lebzeiten schenken kann (lucrum nuptiale), wird in der allgemeinen formel (9/10) יהוחנו למן זי רותמי תוחנו (9/10) eingeschlossen sein. Auch in diesem falle ging es nach ihrem tode an die söhne über, vgl. C. H. § 162. Dem manne hat also auch in der zeit unserer urkunden im allgemeinen nicht mehr als die nutznießung am heiratsgut der frau zugestanden,

11 וּבְּרָה אָחָרָגּן אַח וַאֲחָה וְאנְתָּה | וְאִישׁ אָחַרָן שַׁלִּים בְּאַרְקָא זָהְ לָהַן

12 אַנְּתִּי וּבְנַיְכִי עֵד עָלַם זִי | יִרְשׁנכִי דִין וּדְ(בָּ]ב אַנְתִי וּבָר וּבְרָה לכי

13 וְאִישׁ זִילֹכִי כְשָׁם ׁ אַרְקָא | זָהְ זִי וִחָבֵת לכי וַיִקְבּל עֲלִיכִי סגן וְדִיןְּיי וּבְּתָּן לֹכִי וְלָבְנַיְכִי | כְּסַף כּרשן — הוּ עֵשְׂרָה בְּאַבְנַי מֵלְכָּא כְסַף רַ וּבַיְתָא ביתכי אפם וְלְבָנַיְכִי אַחְרָן זַּף סְפָּר חֲדֵת וְעִתִּיק בִּשְׁמִי עֵל אַרְקָא זָּךְ וּבַּיְכִי | סְפָּר חֲדֵת וְעִתִּיק בִּשְׁמִי עֵל אַרְקָא זָּךְ וֹּבְּיְכִי וְמְבָּתְ וְעָלִיכִי בְּדַב וְהָוָה לָא אַנְהָן וֹיְהָנְפְּקוּוְ עַלִיכִי | סְפָּר חֲדֵת וְעִתִּיק בִּשְׁמִי עֵל אַרְקָא זָּךְ וֹּבְּרָא וֹיִ וְהָבְּבְּתָּה וְלָא יִתְלְקָח בְּדִין | וְסִפְּרָא וְזָּה בִידֹכִי וְאַף אֲנָה מַחְסֵיָה מְחָר וּ זִּי מְתְבָּתְה וְלָּא יִתְלְקָח בְּדִין | וְסִפְּרָא וְזָה בִידֹכִי וְאַף אֲנָה בִּידֹני וְאַרְ אָא זָּהְרָן לֵּא אַהְרָּצֵל יּן מְסִבְּר אוֹ יוֹם אָחְרָן אַרְשָׁנְכִי דִין וּדְּבָב וַאִמִר בִּיי וְמִין וְיִבְבְּב וַאַבְּיִּ מְלְבָּי בִּיִּתְ לְבִי בְּסֵף בּרשן — בְּאַבְּיִן מִלְּבָּי וְנִיתְּבְי וְבְּיִבְּי מִלְבָּי וְ וְלָא דִּבְב וְאַרְ וֹבְי בְּבְּבְי מִלְבָּי בְּיִר וְבִין וְיִבְבְּב וַאַבְּי וְבְּי בְּבָּבְי מִלְבָּי וְבְּר בְּבִּי מִלְבָּא בְּסִף בּוּ בְּיִבְּי מִלְבָּא בְּבִי מִלְבָּא בְּבָּי בִין וְבָּב וַ וּאָבְּיר וְבְּבָּב וִבְּלְבִּי בְּיִבְּי מִלְבָּא בְּבִי מִילְבָּי בִּי וְבָּב וְנִבְּי וְבִיּבְּי וְנְהְבָּי וְנִבְּי בִּיוֹבְיּי וְנִים בְּיִבְי וְנִבְּי בִייְנִים וּיִבְיי וְנְבְּי בְּיִבְּי וְנִיבְּי וְּיִבְּי וְנִילְבְּיִי וְּבְּיִבְין בְּיִבְּיִבְי מִילְבָּי וְבִיּי וְּיִבְּי מִּיְבָּי בְּיִין וּיִבְּי בְּיִבְּי בְּיִבְּי בִייְיִי וּיִבְּים וְיִין וְּנְבְּבִיי וְיִבְּיִבְי בִּיְבְּיוּ בְּיוֹבְי וְיבִּי וְיבְיב וְבְיים בְּיִבְּי בְּיבְּים מִין בְּיִי וְבְּבְּב וְיבְיים בְּיִבְים בְּיוֹים וְיִי בְּיבְים בְּיִבְיים בְּיִי בְּיִבְּבְי בְּיבְּיִים בְּיִבְיים בְּבִיּבְים בְּיִבְּבְיוּים בְּיִבְים בְּיבְּיִים בְּיִים בְּיוֹים בְּבְּבְייִים וְּיִי בְּיִּבְיִים בְּיִים בְּיִים בְּיבְּים בְּיבְּים בְּיבְּבְייִים בְּיִים בְּיִים ב

^{1) =} betreffs, also wie by gebraucht, vgl. im späthebr. Diwp. Lid. macht mit recht darauf aufmerksam, daß dieser abgeschliffene gebrauch von die für die hellen.-aramäische formel ἐν τῷ ὀνοματι von bedeutung ist. m) Vor 'd fehlt offenbar die. m) Hier = vorbringen. die hellen zurücknehmen im sinne von widerrufen. Nöld. "ich beanspruche von dir". p) Nach analogie des Syr. ist etwa tu zu erwarten. de Gewöhnlich als Impf. Peal v. to erklärt, vgl. K. § 44. Aber richtiger dürfte Nöld.'s (u. Merx's, vgl. Chrest. targ. s. 190) erklärung als intransitivbildung von tis sein. die in jurist. sinn = den prozeß gewinnen, vgl. Hiob 9, 2. de Das letzte i führt einen zustandssatz ein, der logisch den grund für angibt.

vgl. aber zu C. Die einwirkung dieses altorientalischen rechtsgrundsatzes auf das spätere röm. recht ist nicht zu verkennen, vgl. die erweiterung der lex Julia de adult. (cap. de fundo dotali) durch Justinian (lex una § 15 C. de re ux. 5, 13 u. princ. Just. 2, 8).

Charakteristisch ist die wiederholte betonung des verzichts des vaters auf jegliches anrecht an die dos (C. H. § 163 wird hier allerdings garnicht ins auge gefaßt!) u. die besondere versicherung, daß andere, nähere oder fernere familienglieder kein anrecht daran haben, desgl. der hinweis auf eine etwaige klage des Dargman.

 $^{^{15}}$ f. u. 23 ff. urkundenbeweis als wichtiger faktor im gerichtlichen beweisverfahren, vgl. die hierfür höchst instruktive urkunde K, u. P. II s. 16.

24 פַּר חרשין חרזמיָא כְתַב לִּי עֵל | אַרְקָא זֶךְ כְּזִי רְשָׁה עֲלַיְהֹּי קְּרָם בַּר חרשין חרזמיָא כְתַב לִי עֵל | אַרְקָא זֶךְ כְּזִי זְילִי הִי וּסְפַּר מִרְתַּק כְּתַב בַּר מִנְתָּא מְעִינת׳ לֵה | כְּזִי זִילִי הִי וּסְפַּר מִרְתַּק כְּתַב בֹּ יִי סִבְּרָא זָךְ הִבְּמָה לכִי | אַנְתִּי הַחְסְּבָּא זַךְ הִבְּפִּקִיי בַּן מְחָר אוֹ 27 יוֹם אָחֶרָן דּרגמן אוֹ בֵר וִילַה יְרְשֵׁה | עֵל בַּיְתָא זָךְ סִפְּרָא זָךְ הַבְּפִּקִיי עַמְה כְּתַב עתרשׁוּרִי | בֵר גבוּזראבן קּסְבָּרָא זְנָה פַּב בִּקוֹנְה בְּר מִחְסֵיָה שְׁהַד יִבְיָה בָר מִחְסֵיָה שְׁהַד וּכַרְיָה בַר מִחְסֵיָה שְׁהַד אַבְּרְיָה בַר מִשְׁלֵם שְׁהַד 31 מעזיָה בַר וְמִלְּכִיְה שְּהַד וְבַרְיָה בַר מִשְׁלֶם שְּהַד בַּר יִדניָה שָּהַד יִרנִיְה בָּר מִשְׁלָּם שְּהַד 32 שְׂהַד בְּר וְעִנְיָה בָּר בְּרְצִּנְיָה וְשְׁהַד הוּשׁע בַּר רְעוּיָה שְּהַד הוּשׁע בַּר רְעוּיָה שְּהַד בַּר יִשְּׁתִיה שְׁהַד הוּשׁע בַּר רְעוּיָה שְּהַד בַּרְיִה בַר רְעוּיָה שְּהַד הוּשׁע בַּר בְּנְיָה בַר מְחָסֵיָה שְּהַד בִּר בְּתְּוֹ בְּרְיִה בַר בְּתְּן | שְּהַד הוּשׁע בַּר צְּפִנְיָה | שְׁהַד הוּשׁע בַּר רְעוּיָה שְּהַד הוּשֹע בַּר רְעוּיָה שְׁהַד הוּשׁע בַּר וְיִבִּיה בַר יִנְיָּה בְּר וְעִנְיָה וְשָׁהִר הוּשׁע בַּר וְיִבְּיִה הַשְׁתִיה בַר יִשְׁעִיָּה | שְהַד הוּשׁע בַּר וִנְיִיה שְׁהַד הוּשׁע בַּר וְיִבְּרָה בַּר בְּתִּיְה שְׁהָד הוּשׁע בַּר וְיִבְיִה בְּר בְעוּיִה שְׁהָד הוּשׁע בַּר יִשְׁעִיָּה | שְהַד הוּשׁע בַר וְיִבּיִל מִיּיִר הִישְׁתִּיה וְשְׁתִּר בַּר יִשְׁתִּר בְּר יִבְּיִבּר בִּיִבּר בִיִּיִּיה בַר וּבְרִיה בַר וִשְׁתִּר בְּרִיה בְּר בְּבִּר בְּר בְּבִּרְיה בְּר וּבְּר בְיִבּיִיה בִּר בּר בִּבּר וְיִבּיה בִּר בִּרְיִם בְּיִיה בְּר בְיִבּר בְּרִיה בְּר בְּבּר בְּיִבְיּיִיה בְּר בְּיִבְּיִיה בְּר יִבְּיִיה בְּר וְשִּבְּיִים בְּר בְּבִיּיִיה בְּר יִבְּיִי בְּיִי בְּיִיים בְּיִי בְּיִים בְּר בְּבְּיִים בְּר בְּיִים בְּיִייִים בְּיִייִים בְּיִי בְּיִיּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִי בְּיִים בְּיִים בְּיִי בְּיִים בְּיִייִים בְּיִבְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִיּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִיּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִ

מְּבֶּר יִּבוֹ (זִּי יְהַב) מַחְסֵה בֵּר ידנ[יָה] aufschrift: קַּפָּר יִּבוֹ (זִּי יְהַב) מַחְסֵה לְמִבְּטֵח בּּרת מַחְסֵה

ב [בּ ו] לְנַכְסְ]לַנו הוּ יוֹם ו] לֹנִמסור]ע שְׁנַת ווו ווו ארתחשמש מַלְבָּא С

Der grundsatz, daß die dos eigentum der frau zu freihändiger verfügung bleibt u. nach ihrem tode an ihre kinder fällt (vgl. zu D), erlitt gelegentlich — so in unserem falle, wo es sich um einen bauplatz handelte —, eine nicht unwesentliche ausnahme. Hatte der mann in ausübung seines nutzungsrechtes das grundstück bebaut,

r) Vgl. Dan. 4, 14 Kethib. ישה על ist als verkürzt aus der konstr. mit dopp. akkus. (D 12 u. ö.) anzusehen (Barth). s) 1. pers. des Pe'îl "ich wurde belastet", vgl. H 8 und dazu K. § 29, 3. ist direktes objekt dazu, wie häufig im Semit.; הלי ist dat. incommodi, vgl. B 6. t) יייי ייי ייי ייי ייי Vgl. אָבְיִי Dan. 7, 5. v) Oder עברי ייי עורי עורי (Vgl. F 3)? Oder ערי ייין, vgl. B 12 F 8 u. ö. (Barth)? Falls ייין richtig, vgl. Dan. 4, 11 u. 20 u. K. § 46, 3a und zur bedeutg. späthebr. gebrauch von ערר עורר (Schult. 196). w) Vgl. C 16.

Pap. C. (Mus. Cair. Nr. 37106), datiert vom 21. Kislev (1. Mesore) des 6. jahres Artaxerxes (I.) = 460 (falls die ergänzungen in zl. 1 richtig), ca. 19×26 cm, doppelseitig beschrieben, 11+11 zeilen. Der vorletzte zeugenname steht zwischen zl. 20 u. 21 links oberhalb von אשני. — Urkundliche abgrenzung der rechte des schwiegersohns Jesanjah an dem heiratsgut der Mibhṭaḥjah (oder einem teil davon) bei (oder nach) der eheschließung, mit folgender gliederung: a) festlegung des tatbestandes unter verweis auf die urkunde D; größe und lage des grundstücks 3—5a; b) die mit der nutznießung verbundenen verpflichtungen 5b—13a; c) verzicht des schwiegervaters Mahsejah auf rückforderungsklage 13b—15.

צַּמַר מַחְסֵיָה | כַּר ידניָה יְ[הוּדִי זִי בְ]צֵב º לְדגל הומדת º ליַנְגְיָה בַּר פּ אוֹנְיָה בְוֹכם º דְּגָלָא | לַאמר אִיתִי אֲרַק בּי (¹ זִילִי מַעַרַב º לְבַיְתָא ٤ אוֹנְיָה בְוֹכם º דְּגָלָא | לַאמר אִיתִי אֲרַק בּי (בּ זִילִי מַעַרַב º לְבַיְתָא ٤ מַחְסֵיָה אַנְה יִהְבַת לָה אַנְק וֹ בְּרָתִי אוֹנְה בְּנִי ועתר בּ בהמיתה וֹ | וְתֵב ֹ בְּגוֹ עֵם ٥ מַחְסֵיָה אַמְרַת לָּה אַרָקא זָךְ בְּנִי ועתר בּ בהמיתה וֹ | וְתֵב ֹ בְּגוֹ עֵם ٥ מַחְסֵיָה אַמְרָת לָךְ אַרֶּקא זָךְ בְּנִי ועתר בּ בהמיתה וֹ וְנִב בְּנִוֹ עֵם מַחְסֵיָה אַמְרָת לְּהְ אַרְקא זַרְ בְּנִי ועתר בּרִתִּי הְמוֹ שַׁלִּימִן | רַחְמָה לָּה בְּרָתִי הְמוֹ שַׁלִּימִן בָּה וְ אֲחָרִיכֹם בּי מַן מִבְּכַל אַרָּק אַרָּן אַרְקא זָךְ הָּבְנָה ׳ מָמַר בּרְתִּי הְמוֹ שַׁלִּימִן בָּה וֹ אַתְרִיכם בּיִתְי הִשֹּנ אַנְּרְץ זְּבְּרְ אַרְיִּן אַרְקא זִרְ הָּבְנָה º אַחַר בַּרְתִּי הָמוֹ מַלְרָב בְּרִתִּי הִמוֹ שַׁלְּיִם בְּרָתִי הִשְּׁנִא זָּבְּ בְּרָת יִי הִשְּׁנִא זְּבְּ בְּבִּים בְּתְּי הְמוֹ שַׁלְיִם בְּרָת יִּי הְשָׁרִים בְּרְתִי הְמוֹ שַׁלְיִם בְּרָתִי הְשָׁרְב בְּרְתִּי הְמוֹ שַׁלְיִם בְּרָת יִי הִיּיִה אָנִים אָּבְּרָם בְּיִבְי הִיּנִי הְעָּב בְּרְתִּי הְמוֹ שַׁלְיִבְים בְּבִּית הְיִים בְּרִתְי הִמוֹ שַּלְים בְּרָת בְּרְתִי הְמוֹ בְּבְּים בְּיִבְים בְּבִית בְּיִבְים בְּיִבְי הְעִּבְּים בְּבְּים בְּבִּים בְּיִבְּים בְּיִבְים בְּיִבְים בְּבִּים בְּבִּים בְּבִּים בְּיִבְים בְּבָּים בְּבִּים בְּיִבְים בְּיִבְים בְּבִים בְּיִבְים בְּבְּיִבְים בְּבִים בְּיִבְים בְּבִּים בְּבָּים בְיבִי הִעְּבָּבְּים בְּיִבְים בְּבְּיִים בְּבְּים בְּיבִים בְּיִבְים בְּבְּיִבְים בְּיִבְים בְּיִבְיִי הִינִים בְּיִבְים בְּיִבְיִי בְּיבְיִים בְּיִבְים בְּיבְים בְּיִבְים בְּיבְים בְּיבְּיבְים בְּיבְיבָּים בְּיבְים בְּיבְיבִים בְּיבִים בְּיבְיבְים בְּיבְים בְּבְים בְּיבְּיבְים בְּיבְיבְים בְּיבְיבְים בְּיבְיבְּים בְּיבְּיבְים בְּיבְים בְּבְּיבְיבְים בְּבְּיבְים בְּיבְיבְּים בְּיִיל בְּיִילְים בְּבְּבְיבְיבּים בְּבְיבְּיִילְיבְּים בְּיבְיבְיּים בְּיִבְים בְּיבְיבְים בְּיבְיבְיבּים בְּיבִיבְים בְּבְיבְיבְיּבְיבְּיִים בְּיבְיבְיבְים בְּיבְּיבְים בְּיבְּיבְים בְּיבְים בְּיבְ

a) Wenn & richtig, schreibfehler für '. b) = pers. Haomadâta "gabe des Haoma"; vgl. המרכא Esth. 3, 1. °) So auch H 4; man darf an eine verstärkung des demonstr. 7t durch die endung D (vgl. בא A 8 u. ö.) denken; vgl. auch ba. דכן Dan. 2, 31 7, 20 f. d) Vgl. C 5, בי חד באי, stat. abs. von ביתא wie im pal.-aram. בי רפא u. im syr. בי auch im sam. (Lev. 5, 33) ב. Nöld. ZA 07, 140 anm. 3, ארק in dieser verbindung = grund und boden, grundstück. e) Vgl. 2. Chron. 32, 30 u. 33, 14. f) Eigentl.: vermessung, vgl. bab. mišihtu, targ. משחת (messen) u משחתה (maß, länge); auch hebr. משחתה (משחה Lev. 7, 35 Num. 18, 8 ist verwandt. g) Falls die lesung mit 7 richtig ist, wohl mit hebr. אחד (Prov. 24, 27) u. mit targ. מתר "aufstellen" zusammenzustellen. Lid. liest עתר ("vermehren"), Nöld. dagegen עתר "bereite", weiß dann aber auch mit dem folgenden nichts anzufangen. h) So deutlich im original, wobei 'u. n zusammenhängen; schreibfehler für בהמתה = בהמתה? ישב hebr. ישב; zur bildung des imper. von של vgl. bibl.-ar. הב Dan. 5, 17; Dan. 6, 16; zur vokalisation Dalman 2 s. 310. k) Nebenform zu II, bisher nur aus diesen papyri bekannt. Zum 3 zwischen den deutelauten i u. 7 vgl. arab. dalika. 1) Ba. nur in der bedeutung kaufen, targ. Pe'al "kaufen", Pa'il "verkaufen". Zur syntax vgl. schon im hebr. z. b. Jes. 49, 6 (Buhl). m) Vgl. die vom Kethib beabsichtigten pluralformen mit den suffixen ק א נא א im ba. ") Vgl. Ezr. 7, 17 אלהלם; 5, 3 u. 9 7, 24 ס. ") Zum Wechsel von I u. 7 vgl. Dan. 2, 40 u. 41. P) Term. techn. der rechtssprache, nach Spiegelb, nachahmung aeg, terminologie (s. u. s. 23 ff.), vgl. aber hebr. שנא, Deut. 24, 3 (21, 15), Mal. 2, 16 u. das babyl, aequivalent zîru C.H. § 142.

so fiel ihm, falls die frau die ehe löste (so ist wohl 10/11 zu verstehen), die hälfte desselben zu, aber mit der maßgabe, daß sie nach seinem tode an die kinder der frau fallen mußte. Die andere hälfte erhielt die frau. Andrerseits wurde durch dieses retentions-

וְתִּבְּפָּק מִנְּדְ לָא שַׁלִּימָה הִי לְמֹלְקְתַה וּלְמְנְתְנֵה לְאָחֹרָגן לָהֵן לְבֵּוְדְ מִן | מְבְּבְּלְדִ וֹ מִבְּרָתְ תְבִּדְ לָאחֹרָגן לָהֵן בְּהַ חֹלְף שֲבִידְתָא זִי אַנְהְ עֲבִדְת הַן תְּהְנְצֵלֹץ | 10 מִבְּפַחְיָה הָמוֹ שֵׁלִּימֵן בָּה חֹלְף שֲבִידְתָא זַיְ אַנְהְ עֲבִדְת הַן מְתִּבְ בַּלְּצָא הוּ בְּנַיְא שֵׁלִים בַּה וֹ מִבְּיִתְ בְּבַיְתָא זַיְּ וְחִוּב בַּלְנָא הוּ בְּנַיְדְ מִן 11 מִבְּתְי וְ הָמוֹ שֵׁלְמִן בָּה אְחַרִיְךְ הֵן מְחָר אוֹ יוֹם אָחֹרָן אַרְשִׁנְּךְ דִּין 12 מְבְבֵּב וְ נַאמֵר לָא יִהְבַת לֹךְ אַרְקָא זָךְ לְמִבְנָה וְלָא כִּתְבַת לֻךְּ סִפְּרָא זְּוֹ הְבִּב וְ מִּמְב רְשְׁבְּבוֹ מִלְּבְיּא בְּבְּב וֹ בְּתַב עְתִרשּוֹיי בַּר [נ]בּוּזראבן מְּבְּרָ וֹשְׁבְּבְּן לְנָא דְּבָב | בְּתַב עְתִרשּוֹיי בַּר וֹנִבְיִה הוֹשׁע בֵּר בְּלַלְיָה שְׁהֵד זְבַרְיָה בְּבוֹ מִנְמְיָה שְׁהֵד וְבְיִה שְׁהֵד וְבְיִהְה שְׁהֵד וְבְּיִה שְׁהֵד וְבְּיִה שְׁהֵד וְבִייְה שְׁהֵד וְבְּיִה שְׁהֵד וְבְיִיה שְׁהֵד וְבְּיִה שְׁהָד וְבְיִה שְׁהֵד וֹבְיְיָה שְׁהֵד וֹבְיְיָה שְׁהָד וֹיבנִיה בְּר מִשְׁלְיִה שְׁהֵד וֹבְיִיה בְּר מִוֹבְיִיה בְּר יִבְנְיְה שְׁהֵד וֹבְיִה שְׁהָד וֹבְיְיִה שְׁהֵד זְבְנִיה שְׁהֵד וֹבְנִיה שְׁהֵד וֹבְייִה שְׁהָר בְּר יִבְנִיה שְׁהָד וֹבְיִיה שְׁהָב בִּר בְּבְּנְה וְשְׁהֵד הוֹשׁע בֵּר יִבְּיְרָה שְּהָד זַבּנִיה בְּר בְּבִּיְיִה שְׁהָד זִבְנִיה בְּר יִבְּנִר בְּר בְּבִּנְיִה וְ שָׁהֵד הוֹשֹע בַּר יִנְיְיִיה שְּהָד זַבּנִית בְּר בְּבִּיְנִיה שְׁהַב בְּר בְּבְנְיִה וְ שְׁהֵד זִבּנִיה בְּבְּיִ בְּיִי וִיבְּי בְּיִבְייִיה בְּר וְיִיוֹת לָמִבְּים בְּיִבְּי וְ שִׁהָּד בִּר בְּבְּנְיִיה וְ שְׁהַד בִּיְבְיִיה שְׁתְּים בְּבְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִבְיוֹ בְּיִים בְּבְּיוֹ בְּיוֹ בְּיוֹ בְּיוֹים בְּיוֹ בְיוֹב בּיוֹים בְּיוֹ בְּבְיוֹים בְּבְיוֹים בְּיוֹים בְּיוֹים בְּיוֹ בְּבְּבְיוֹ בְּיוֹ בְּבְיוֹים בְּיוֹב בְּיוֹים בְּיוֹים בְּבְיוֹים בְּבְיוֹים בְּיוֹ בְּיוֹ בְּבְיוֹ בְּבְיוֹ בְיוֹי בְּיוֹי בְּיוֹים בְּבְּים בְּבְּיוֹ בְּיוֹ בְּיוֹי בְיוֹים בְּבְיוֹים בְּבְיוֹים בְּבְיוֹים בְּיוֹים בְּבְיוֹים בְּבְּיוֹים בְּיוֹים בְּבְיוֹים בְּיוֹים בְּיוֹים בְּיוֹים בְּיוֹים בְּיוֹים בְּיוֹים בְי

a) Hier u. in G (außer zl. 3) immer mit 5! Vgl. den wechsel von 5 u. 1 A 13 u. B. 10.

recht propter impensas das freie verfügungsrecht der frau auch für den fall beschränkt, daß der mann anlaß zur lösung der ehe gab (so deute ich 9/10) Sie verlor dann das veräußerungsrecht, was ihr sonst offenbar zustand, vgl. zu D. Nach C. H. § 137 ff. 141. 149 mußte der ehemann bei lösung der ehe von sich aus die dos herausgeben; war die frau der schuldige teil, so verlor sie wahrscheinlich die šeriktu, vgl. § 141 (u. 143). Ein fall wie der in C vorliegende ist in CH begreiflicherweise nicht vorgesehen.

Pap. E. (Mus. Cair. Nr. 37108), datiert vom 2. (so ist zu lesen, vgl. Hontheim 231) Kislev (10. Mesore) des 19. jahres Artaxerxes' (I.) = 446. 37,5×28 cm mit 20 zeilen. — Urkunde über eine hingabe an zahlungsstatt (oder verpfändung?), von Mahse-

3 בַּרְתַּה לַאמֹר אֲנָה יהְבֵת לכי לְבִיְתָא ּ | זִי יְהַב לִי מְשְׁלֶּם בֵּר זַכּוּר בְּרַתְּה לָאמֹר אֲנָמְי זִי סְנַן בְּדְמוֹהְ[י] וּסְפַר בְּתַב לִי עלָא ּ | וִיהַבְּתַּה לְמִפְמַחְיָה בּרַתִּי חִלְף בְּכְּכִיּא זִי יִהְבַת לִי בְּוִי הגדז הוית בְּבִירת ּ אפֹלת | הִמּוֹ זְּעָא הַשְׁבַּחת ּ בְּסִיּא זִי יִהְבַת לִי בְּוִי הגדז הוית בְּבִירת ּ אפֹלת | הִמּוֹ זְּעָא הַשְׁבַּחת ּ בְּסִיּף וְנִבְּסִן לְשׁׁיָּמָה לכי אַתַר אֲנָה יְהַבְּת לכי סִפְּרָא עַתִּיקְא ּ זְּנָה וֹ חִלף נְּכְסִיךְ אַלָּךְ דְּמֵי כְסַף בּרשן ₪ וְוִהְבַת לכי סִפְּרָא עַתִּיקְא ּ זְי וְרָהַבַּת לכי וְרַחְבָּת מְנַה זְי וְהַבְּת לכי וְרַחְבָּת מְנַה זְי וְבִילְיִי וּוְבָת וְיִי וּנְבְבִּת לכי וְרַחְבָּת מְנַה זְּי וְבִילְבִין וְין וּבְבִּי אַאָּקוֹ וִיְי וְתְּבְּתִּ וֹיִי וְנְבְּבְ וּשְׁי וּבְּרָת לִי וּלְבָּנְר[י] | מִן אֲחָרוִי וְלְשְנִכִי דִין וְּרְבָּב בְּשָׁם בַּיִּתָא זְּדְ זִּי אָנָה וְּבְב וְבִי וּוְרַב וְתְּיִין וּבְב יְ אֲלָּת לְבִי וְיִלְי וּבְּבְר וְ אָּתְן וִרְשְׁנִים וְין וּבְב יְשִׁם בַּיְתָא זְּרְ בִּיִּה וְבִיין וּבִב בְּשִׁם בַּיְתָא זְּרְ בִּשְׁם בַּיְתָא זְּרְ וְבִּיּת לכי וְסִפְּרָא בִּתְבָּת לכי וְסִפְּרָא בִּתְבָת לכי וְלִיקְל בְּעֻן לֹבִי וְבְּבְּי לִבְיוֹ וְבִב יְּיוֹ וְבִב יְבִין וֹבְב יִבְּר וְ עָּבְּת לכי וְתִיקְם בְּבִּן וֹבְיִין וְבִב יּ אֲנָה וְבָּב וְרִין וְבִב יְנִין וְבִבּי וְנִין וְבִבּי וְנִייִן וְבִב יִּין וְבבּב בְּשְׁם בַּיְתָא זְרָב בִינִי וּנְבְּת וְיִילִי וּבְבּי וְנְתִין לְבִּע וְיִיִין וּבְבּי וְנְתִּין לכִי לְסִף לְבִין וְבְּבָּוּ בְּעִּבְּ וּבְיִי וְבְּבִּר וְבְּתִין לְּיִבְי וְּבִין וְבִּיִבְּי וְבְּבְּי וֹבְבּי וְבְּבְּי וּבְּבְי וּיִבְי וּוְבִיי וְּבְיִבְּי וְּבִּי וּבְּיִי וְיִבְי וְבִין וְבְּבְּי בְּבִּי וְּבְּי בְּיִבְּי בְּיִי בְּיִי בְּיִבְּי וְבִּבּי וְּיִבְיי וְיִיין וְּבְּי בְּיִבְּי וְיִבְיּי וְיִבְּיִבְי וּיִבְיי וְיִבְּי וּבְּיִים וְּיִבְּי וְיִי בְּבְּבְי וּבְּים בְּיִבְּי וְיִי בְּבְבְּי וּבְּיוּ בְּיוֹי בְּיִבְי וּיִבְּי וְיִבְיוֹ וְיִי בְּבְּבְּיוֹי וְיִבְּיִים וְיִים בְּיִבְּיִים וְיִבְיוּ בְּיִבְּיִי וְיִי בְּבְּיִים וְּיִים בְּיִים וְּבְיּיִי וְיִים בְּיִּיְיִיּבְיִי וְיִיּ

b) Vgl. zl 5 u. A 9. c) = darüber, deswegen. d) Vgl. zu C 10. e) Es ist wohl בבירתא zu lesen. - Das fremdwort מנהו auch im Straßb. pap. b 2 (הנראו resp. הנראו). Andreas (Ephem. II s. 214 u. bei Schult. 187 f. anm. 3) ging zuerst auf iranisches *handiz zurück u. wollte es nach analogie von neupers. hämxanä (mitbewohner) mit "mitbewohner der festung" übersetzen; jetzt neigt er dazu, dem wort die bedeutung "belagert" unterzulegen. Das paßt hier und im Straßb. pap, sehr gut. Nöld, vermutete die bedeutung "einberufen" oder "anwesend", Lid. "eingesperrt" oder ähnliches. Das wort bleibt vorläufig dunkel, doch wird man mit einiger sicherheit sagen dürfen, daß es einen vorübergehenden zustand des Mahsejah bezeichnet. Mit אפלת) ist vorläufig nichts anzufangen, es scheint eine verbform zu sein; Cowl. u. Lid. vergleichen ass. apâlu in tausch nehmen, vgl. aber Schult. 187, anm. 2. Lid. (auch Nöld.) dachte auch an אכלת, ich verzehrte sie". f) Zum gebrauch der pron. sep. der 3. pl. als akkusativobjekte vgl. z. b. Dan. 2, 34 f. u. K. § 18, anm. 1. g) Vgl. Dan. 2, 25 u. dazu K. § 40, 4. h) Hier = deshalb (,,konsequenterweise"); oder "in zukunft"? i) Beachte die abweichende orthographie u. vgl. zl. 16. k) Das original des kaufvertrages. 1) Vgl. zu B 22. m) Vgl. zu A 2. n) Vgl. zum vokal des praeformativs Dan. 2, 9. °) Schreibfehler für 27.

jah für seine tochter Mibhtahjah ausgestellt. Gliederung: a) fixierung des abgeschlossenen rechtsgeschäfts nebst verzicht auf das rückforderungsrecht u. bestimmung der konventionalstrafe 2 bis 12; b) beschreibung des objekts nach seiner lage im stadtplan 13 bis 15b; c) wiederholte bestätigung des vollen eigentumsrechts der M. 15b—16. Zum vergleich ist die bei J zitierte neubabylonische urkunde K. u. P. II s. 70 heranzuziehen.

מַנַר בְּמַחְמֵיָה בֵר יְדניָה [לְמִפְמַחְיָ]ה בַּרְתֵּה aufschrift: סְפַר בְּמַחְמֵיָה

 ${f F}$ ב $\sim |||\ /$ לְאָב הוּ יוֹם $\sim |||\ |||\ |||$ לְפתנס שְׁנַת $\sim |||\ ||$ ארתחשסש ב מַלְּבָּא אֲמֵר פּיא $|\$ בר פּתי * ארדיכל 4 לְסָנַן בִּיְרָתָא לְמָבְּמֵּחְיָה ברת 2

P) = יכלכי, vielleicht absichtlich abgekürzt; vgl. u. zl. 12 20 = 20. q) Vgl. D 15. r) Vgl. D 16. s) Schreibfehler oder nebenform zu יהסרון? Zur synkope vgl. ba. יהסרון Dan. 7, 18 סחצפה Dan. 3, 22. t) Vgl. Ezr. 5, 15 Kethib. u) Vgl. B 10. v) Zu עכורא vgl. targ. אנורא u. mand. עכורא, was Nöld. wohl richtig mit bab.sumer. ēkurru "tempel" zusammenstellt. Hier ist nicht ein offener altar, sondern ein tempelhaus gemeint. Durch die Eleph.-P. ist die frage entschieden. - אלה wohl nur schreibfehler, vgl. J 6. w) Vgl. zl. 10 קרב; defektivschreibung selten. *) Die aeg. götter Khnum (Χνουμ) u. Sati, vgl. F 5 und die Eleph.-P. y) So nur an dieser einen stelle, vgl. zl. 6. z) Vgl. zu D 19. a) Vgl. im hebr. den gebrauch von שבר zur bezeichnung von ipse. Das vorhergehende בר ist in בר ist in בר ידניה aufzulösen. א pers. Mitrsari "Mithra als haupt habend?" 7) Falls die lesung richtig, vgl. A 16. 6) Vgl. A 10. 6) Vgl. Neh. 3, 35 בְּרָהּצּרְפִים (so wird mit Bertholet zu lesen sein) = zur zunft der goldschmiede gehörig. 5) Vgl. zu B 2.

a) = äg. P'-hi (Παχόις). Auch אים wird ein äg. name sein.
b) Vgl. G 2 ארדכל! Bedeutung wohl: baumeister; ob = bab. aradekalli (palastdiener)? Aber am ehesten vergleicht sich doch das
syr. 'ardikhlā "baumeister".

Pap. F. (Mus. Cair. Nr. 37112), datiert vom 14. Ab (19. Pahons) des 25. jahres Artaxerxes' (I.) = 440. 25×24,5 cm mit 13 zeilen.

בַּקְּכָיָה בַר ידגיָא | אֲרָמָיָא זִי סְוֵן לְדגל וריות עַל דִּינָא זִי עֲבַדְן בּ בּסְוֵן נִפְּרת עֵל כְּסַף | וַאֲבוּר זּיְבוּשׁ וּנְחָשׁ וּפַּרְוֶל כָּל נִכְסִן וְקְנְיָן אנתו

יְּסְבֵּר אֲדֵין מוֹמֶאָה | ממאה ז עֲלַיְכי וְימאתי לִי עֲלֵיהם בּסתי אֱלְהַתָּה וְמִיב לְּכִבְי | בְמוֹמָאָה דְכָא זְּיִ עֲלַיְכי וְימאתי לִי עֵל נְכְסַיָּא אִלֵּך וְרַחְקַת מְנִבי מוֹן וּזְמָא זְיָה וְעֵד עָלַם לָא אֶכְהַל אָגְרַנכי דִין וּדְבָב אַנְתּי וּבָר | וּבְרָה ° לכי בְּשָׁם וּבְסַיָּא אִלכי זִי ימאתי לִי עֲלֵיהם הַן וּבֵּר | וּבְרָה ° לכי בְשָׁם וּבְסַיָּא אִלכי זִי ימאתי לִי עֲלֵיהם הַן וְבַּר וּבְרכי בַרְלִי וּבְרָאלִיף בְשֻׁם מוֹמָאָה דכי אֲ אָנָה פַּאַ מוֹמָאָה דכי אַ אֲנָה פַרא וּבְיּא וֹן אַ בָּאָבִי מַלְכָּא וְלָא דִין פִּאַב וֹיִ לִּמְשַׁתְּה בִּכַף ברשן וון וון בְאַבְנִי מַלְכָּא וְלָא דִין פִּאַ בִּי בַּלְבָּא וְלֵא דִין וּבְיִבּ וּבְיִּבְּי בַּלְבָּא וְלָא דִין וּבִיף בּיִּב וּבְּיִב בּיִבּי בַּלְבָּא וְלֵּא דִין וּבִי וּבְּיִבְּי בַּלְנִי בִּיִּבְיִי מַלְבָּא וְלָא דִין וּבְּיִבְּי בִּיִּרְ בִּיִי בִּיִּבְּי בִּיִּרְיִי וּבְּיִּב וּבִיף בִּיִּב בּיִבְיִי בִינְיִב בּיִבְי בִּיִּבְּי בִּיִּי בִּין וּוְ בִּבְּבִי בִּיִּי בִּיִּי בִּין וּבִּיִּבְי בִּיִּר בִייִּי וּבְּיִי בְּיִבְּבִי בִיּיִּאִי בִּיִּי בִּיִּי בִּיִּי בְּיִּי בִּיִּי בִּיִּי בִּיִּבְּי בִּין וּבִּי וּבְּיִּי בִּיִּי בִּיּי בִּיִּי בִּיִּי בְּיִי וּבְּבִּי בִּי בִּיּי בִּי בִּי בִּי בִּי בְּאַר בִּיי בִּינְבִי בִּיּבְּב בּי בִּיִי בְּיִבְּי בְּיִבְּי בִּיִּי בְּיִּבְּי בִּיִי בְּיִי וּיִי וּבְּיִי בְּיִי וְּבְּיִבְּי בְּיִבְיּי בִּיּיִי בִּיִי וּיִי וּבְּיבְי בִּיּיִי בְּיִּי בְּיִי בְּיִי בְּיִּי בְּיִי בְּיִּיְיִי וּבְּבִי בִיּיִי בְּיִי בְּיִבְי בִּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִּבְּיִי בְּיִיּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִיּיִי וְּבְּיִי בְּיִי בְּבְּבִי מִיּנְבְיִי בְּיִי בְּיִּבְי בְּיִי בְּיִבְּי בְּיִי בְּבְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִייִי וְּבְּיִי בְּיִייִי בְּיִי בְּיִיבְייִי בְּיִייִי וְיִי בְּיִיי בְּיִייִי וְּיִייְיִי בְּיִייִייִיי בְּיִייִי בְּיִיּי בִּיִייִייִי בְּיִייִייִייִי וְּיִייְיִי בְּיִייִייִייִייִייּיִייִי

Zwischen zl. 3/4 ist אנתו (so ist geschrieben; schreibfehler?) nachgetragen. — Urkunde über eine verzichtleistung des baumeisters Pi' bar Paḥi zugunsten Mibhṭaḥjas. Da der text an der entscheidenden stelle (zl. 3/4) in unordnung ist, läßt sich der inbalt der urkunde nicht genau angeben. Wahrscheinlich handelt es sich um einen bedingten verzicht, jedenfalls aber um eine vermögensauseinandersetzung. Ist die lesung משלים zl. 4 richtig, so wäre auch zu erwägen, ob es sich vielleicht um einen ehescheidungsprozeß handelt. Natürlich bleibt auch im einzelnen alles unklar. Was

c) Von Wilcken 229 wohl richtig als st. emph. masc. gelesen, mit bezug auf Mahsejah. d) S. u. C. lasen עברן im sinne von "die in der provinz עבר נהרה (Ezr. 4, 10 u. ö.) wohnen"; sicher falsch. nach syr. qetain; oder 'abadan? Vgl. zu H 8. Das folgende ist schwer verständlich; Hal. 109 schlägt die Lesung הברה ,ich verzichte" vor. e) Vgl. Jos. 5, 11f עבור הארץ. f) Schreibfehler für ממאת (vgl. מלאת Dan. 2, 35!) oder participium? - אום hier = zufallen, auferlegt werden. g) = aeg. $S^{a}t^{e}t$ ($\Sigma \tilde{a} \tau \iota \varsigma$), die göttin von Elephantine. h) Vgl. hebr. die verbindung מוב לב z. B. Jud 16, 25 I. Sam. 26, 35 und zur sache o. s. 11; שים ist intransitivbildung wie zl. 9. n) Vgl. zu A 3. o) Vgl. syr. gelaukhj. Danach scheint מרה nicht als Pa'il (so die herausgeber), sondern als Pe'al aufzufassen zu sein. P) Verwendung von ' als suffix? Eher wohl fehlerhaftes zusammenziehen zweier wörter, wie häufig in den Eleph.-P., vgl. Sach. S. 261 f. — ברה nur hier, sonst ברא על. (ח) Vgl. targ. יבי = דיכי (קד). Die formen אלכי ,רכי (für אלכי ,רכי in der anrede an eine frau beweisen, daß die deutewurzel 7 (in volkstümlicher ausdrucksweise?) als pronominalsuffix empfunden und abgewandelt wurde, r) Schreibfehler.

11 וְלָא דְבֶב | וַאֲנָה רַחִיק מָן כֶּל דִּין וּדְבָב כְּתַב פּטאסי בֵּר נבונתן 12 סִפְּרָא זְנָה | בִּסְוַן בִּירְתָא כָפָם פּיא בַר פּחי שֱהַדַיָּא בְּגו נבורעי 13 בר נבונתן | לוחי בר מנכי עוסבהר בַּר דּוֹמָא נבורעי בר ושתן עוֹ

aufschrift: [חָיָה] סְפַר מָרָתַק זִי כָתַבּ פּיא לְמִּגְשַּ

ב 🖘 [|| ||| תָּ[שְׁ]רִי ? [וֹ] מֹלֹא יִרָח אפפ[י שְׁנַת G

 8) = äg. P3-tj-'s-t (Pete-êset) "geschenk der Isis", gr. Hstioi_{5} . t) = "Nabû hat gegeben". u) = Nabû-ri'ua? "Nabû ist mein hirte". v) = Lûḥî. w) = Mannu-kî-(ili) "wer ist wie gott" (סיכאל). x) od. y) = pers. Auštan; Ostanes.

für ein prozeß war voraufgegangen (zl. 3)? Worauf bezog sich der Mibhtahjah auferlegte eid u. worin war er begründet? Sehr auffällig ist es, daß als zeugen nur nichtjuden auftreten u. daß die jüdin Mibhtahja bei der göttin Sati einen eid geleistet hat. Hier scheinen besondere verhältnisse vorzuliegen. Lévy (44 anm. 4) hat übrigens mit recht darauf aufmerksam gemacht, daß eide bei heidn. göttern aus geschäftsrücksichten noch in talmudischer zeit unbedenklich geleistet wurden, bab. Sanh. fol. 63b.

Pap. G. (Mus. Cair. Nr. 37110), wahrscheinlich datiert vom 26. Tišri (6. (?) Epiphi) des 25. (?) jahres Artaxerxes' (I.) = 440. 71,5 × 27 cm. mit 39 zeilen u. mehreren einschaltungen zwischen denselben (5/6 7/8 15/16; am anfang und ende stark zerrissen, u. auch sonst mit größeren lücken. - Heiratsurkunde, bei der 2. (3?) ehe der Mibhtahjah mit dem baumeister 'Ashor bar Saha ausgestellt. Gliederung a) notificierung der rechtsgültig vollzogenen eheschließung 3-4a; b) angabe der höhe des an den vater gezahlten kaufpreises 4b-5; c) aufzählung der dos mit spezifizierter wertangabe (baar geld u. gegenstände 6-15a; d) Nachtrag dazu 15b-16; e) bestimmungen über das erbrecht der ehegatten bei kinderloser ehe 17-22a; f) bestimmungen für den fall der gerichtlichen auflösung der ehe α) durch die frau 22a-26a, β) durch den mann 26a-29a; g) bestimmungen für den fall böswilliger aufgabe der ehelichen gemeinschaft durch den mann 29b-36. Vgl. zu diesem pap, die wertvollen ausführungen von Freund u. Poznanski (s. 71 ff.) Nach altem rechtsgrundsatz (vgl. C. H. § 128) erfolgte die eheschlie-Bung auf grund schriftlichen vertrages (γάμος ἔγγραφος vgl. Mitteis a. a. o. s. 225 ff. u. dazu Brasslof, zur kenntnis d. volksrechts in der romanis. ostprov. d. röm. kaiserr. 1902; über die rechtlichen wirkungen eines γάμος ἄγραφος vgl. die interessante urkunde bei

ין אָרַדכל יוּ אָרַדכל װּן אַרָּדְאָן אַמָּר אַסְחוֹר בַּר [צַחאַ] אָרָדכל יוִ אַ בּר מַחוֹן אַלְּבָּא וְיִי הַוֹּן לְרֹגל וּ וריות לְאמֹר אָנָה [אַ]תִּית יּ מַּמְלְבָּא לְמַחְ[סָיָה אַ]רָמִי וִי סְוֹן לְרֹגל | וריות לְאמֹר אָנָה [אַ]תִּית יּ

a) = äg. ens-Hor, "Horus zugehörig". — κπι = äg. Deho, Τεώς, Ταχώς. b) Vgl. zu F 2. Hier. wie Lid. korrigierend bemerkt, ohne geschrieben. c) Vgl. zu A 3; ist γ ausgefallen.

Bruns, font. iur. rom. I p. 364 ff.). Dabei wird die höhe des מהר (vgl, Ex. 22, 16 u. ö.; bab. tirhâtu) d. h. des kaufpreises genau angegeben. Die aufzählung der dos nebst genauer wertangabe findet sich auch in alt- u. neubab, u. demotischen heiratsurkunden, vgl. z. b. den von Spiegelberg (a. a. o. s. 8ff.) angeführten dem. Straßb. pap. 56 v. j. 117 v. Chr. Dag. wird hier nichts über das sog. "frauengeschenk" (bab. nudunu C. H. § 171 a.o.: nuduna ša muza iddinušim) gesagt. Das ist umso auffallender, als in gleichzeitigen demotischen eheverträgen nur von dem "frauengeschenk" die rede ist, das nicht mit dem alten babyl, tirhâtu vereinerleit werden darf, sondern nur als nudunu im alten sinne, oder nach Nietzold's [die ehe in Aegypten zur ptol.röm, zeit. Leipzig 1903] vermutung als nachhall der zeit, in welcher der brautkauf tatsächlich existierte, angesehen werden kann, vgl. den pap. 3078 (tafel II der publikation der Berliner demot. pap.), "den ältesten bisher bekannt gewordenen heiratsvertrag" (Spiegelberg, Der pap. Libbey. Ein aegypt, heiratsvertrag. Schriften der wissensch, gesellschaft zu Straßburg I. Straßburg 1907 s. 6): "Im jahre 30 im (monat) Thot des königs Darius [= 493/92] - es spricht die frau Isis (?), die tochter des Choachyten des tales, Chapochrates, u. der Tete-amon-neb-Wese zu dem Choachyten des tales Jarte-erow, sohn d. P-scho-tef-hachte u. der Henu-nub (?); Du machst mich zur ehefrau heute, du giebst mir 1/10 silber (-deben) vom schatzhause des Ptah, gegossen, als mein frauengeschenk. Wenn ich dich als gatten entlasse, indem ich dich hasse u. einen andern mehr als dich liebe, so gebe ich dir 1/2/10 silber (-deben) vom schatzhause des Ptah, gegossen, von diesem 1/10 silber (-deben) vom schatzhause des Ptah, gegossen, welches du mir als mein obiges frauengeschenk gegeben hast. Ich übertrage dir alles u. jedes, was ich mit dir erwerben werde, ohne mit dir (schriftlich) irgendwie zu verhandeln. Geschrieben von Haryothes, d. s. d. eNs-Har-pe-chrat" (folgen auf der rückseite 4 eigenhändige zeugenunterschriften." Und dazu nehme man den von Spiegelberg veröffentlichten pap. Libbey v. jahre + 340 v. Chr.:

"Im jahre I im (monat) Athyr des königs Chababascha. Es spricht die frau Set-jer-boone, tochter des Peteharpokrates u. der Semminis zu dem pastophoren [d. h. diakonus, vgl. Otto, priester

בּיתֶדְּ לְמִנְתַּן לִי^{בּ} [לְ]בַרְתָּדְּ מִפְּטִיְה לְאנְתְּנִּ | הִי אְנְתְּתִּ בְאֲנָה בּיתֶדְ לְמִנְתַּן יוֹטָא וְנָה וְעֵד עָלִם יִהְבֵת לֶדְ מָהר בּ | בַּרְתָּדְ מִפְּמַחְיָה בּעַלֵה מִן יוֹטָא וְנָה וְעֵד עָלִם יִהְבֵת לֶדְ מָהר בּ | בַּרְתָּדְ מִפְּמַחְיָה בּיִבְּיִּ בְּעִבְּי מַלְכָּנְ | אָנִיִּ הְּבִּרְ בְּנִיִּי בַּלְכָּנְ | בְּנִיִּי בִּיֹלְכָּנְ | בְּנִיִּי

d) Beachte die lose syntax des infinitivsatzes u. dazu Dan 2, 13.
e) Vgl zu A 9.
f) Schreibfehler, vgl. u. zl. 32 u. F 10.
g) Von Lid.
(vgl. auch Clerm.-G. 349 anm. 1) richtig erkannt: nicht verschrieben für אַרָּאָרָא, sondern abstraktbildung "zur ehe", vgl. Targ. Onk. zu Gen. 16, 3, Mišna Keth. IV 7 ff., aber auch schon bab. ana aššūtu nadānu, Meißner APR s. 147.
h) Vgl. hebr. אַבָּיָה neben אַבְּיִה resp. אְבָיה Dan. 4, 27.
i) Nur in dieser urkunde vorkommend; vgl. betr. der münzen o. s. 9f. Zur form vgl. phön. u. hebr. אַבְּיִה, pal.-aram. אַבְּיְהָה.
k) Wörtl.: es ist eingegangen. Zur konstruktion mit אַבְיִּהָה.
b) Wörtl.: es ist eingegangen. Zur konstruktion mit אַבְיִּהָה.
b) Vgl. u. zl. 15 F 5 u. H 9. Die verschiedene orthographie weist wahrscheinlich auf grammat. differenz hin; also hier = hebr. adjekt. בונה.
m) Vgl. H 9, = hiermit.

u. tempel im hell. Aegypten I, 245] des Amon v. Karnak im westlichen Theben, Teos, sohn d. P-low u. der ens-Har-pe-chrat: Du machst mich (zur) ehefrau, du giebst mir 5/10 silber (-deben) als mein frauengeschenk. Wenn ich dich als gatten entlasse, indem ich dich hasse u. einen anderen mehr als dich liebe, so gebe ich dir 2 1/2 zehntel silber $(-d^eb^en) = 1^{-1/4}$ stater – ich wiederhole $2^{-1/2}$ zehntel silber (-deben), die gehören zu diesen 5/10 silber (-deben) = 2 1/2 stater — ich wiederhole 5/10 silber (deben) — die du mir (als) mein frauengeschenk giebst. Ich übertrage dir [hier im original ein dem aram. רחק מן entsprechender ausdruck! das 1/3 von allem u. jedem, was ich mit dir erwerben werde, so lange du mit mir verheiratet bist. Empfange die abschrift des obigen textes in einem anderen papyrus. Ich lasse ihn (aufsetzen). Ich tue jedes obige wort (gemäß) der vorliegenden urkunde. Ich werde sie mit 16 zeugen vervollständigen. Ich gebe sie dir - nicht soll ich dir eine andere zeit als (die obige) angeben können ohne (schriftlich oder mündlich) irgendwie mit dir zu verhandeln. Geschrieben von Peteharpres, sohn des P-kaas". (folgen auf der rückseite 5 erhaltene eigenhändige zeugenunterschriften). - Weiteres material bei Revillout 190ff. 220 ff. 346 ff.

Von diesen demotischen urkunden aus fällt auch in anderer beziehung licht auf unsern heiratsvertrag. Bei aller beeinflussung in formaler u. sprachlicher hinsicht durch ägyptische rechtssitte zeigt pap. G den spezifisch altorientalischen rechtscharakter in der שַׁקַלָּן וו

הַרְעֻלַת יֹלִי כַרְתָּהְן מִפְּטַחְיָה בִידָה בְּכַרְףן תְּכוֹנַה ּ כּרש וּ בְּאַרְנֵי וּ
 מַלְּכָּא כְּסַף ר וו ל → ٩ [הַ]נְעֲלַת לַה בִּידַה לְבשׁף (זִי עֲמֵר חֲדַת מַלְּבְּא כְּסַף ר ווו ווֹ בְשׁוּן ווֹ ווֹ ווֹ ב ווּן ווֹ [שְׁ]נְה יֹ כְסַף כרשן וו 8

111 111

שְׁקְלוֹן | בְּאַבְנַי מַלְבָּא שׁבִים | חֲדַת הוֹה אֲדַךְ אַמְן || || || ב || || || 10
 שׁנַה | בְפַּף שְׁקַלוֹן || || || || בְאַבְנַי מַלְבָּא לְבֵשׁ אָחֹרָן זִי עֲמֵר נשחטיי

bevorzugten stellung des mannes, während die beiden demotischen verträge der frau eine herrschende stellung einräumen. Zwar hat auch hier die frau das recht, von sich aus gerichtliche trennung der ehe zu beantragen [vgl. CH § 142 und über die parallele im talmud, eherecht Kethubhoth 5, 7 Barth RS 15, 522f.], aber der mann genießt das alte vorrecht der verstoßung der frau, vgl. CH §§ 137—141 u. Deut 24, 1. Dieses festhalten am altorient, eherecht ist um so bemerkenswerter, als es sich beiderseits um angehörige des mittelstandes handelt u. wir aus Diodor (I 27) entnehmen dürfen, daß das matriarchat, wenn man so sagen darf, in diesen volksschichten festgewurzelt war, so fest, daß es sich in der hellenistisch-römischen zeit noch lange neben der (wohl auf orientalisch-babyl.einfluß zurückgehenden) rezeption der patriarchalischen form des ehevertrags gehalten hat.

off. Zur specifikation der dos vgl. die wertvollen ausführungen von Freund s. 173f. u. den dort zitierten demotischen pap. aus dem anfang des 2. jhd. (Revillout, Rev. Égypt. I, 94): description de

17 כּפּן ׄן פּרכסי ן [זִין מצן ג חֲדֵת ן מְחָר אוֹ יוֹם צְּ[חְרָןן יְמוּת אסחור נגרַ הְיִם מְן מְנְפְּמַחְוָה אְנְתְּהָה מִפְּמַחְיָה וּנְרָ בִּר וְנִגְּקְבָּה לָא ן אִיתִי לַה מִן מְנְפְּמַחְוָה אְנְתְּהָה מִפְּמַחְיָה וּבִר הְיִ אסחור וְנִכְ[סיה] יוְ זְּלְנְגִה וְכָל זִי אִיתֵי [לֵּ]הּ נִבְּר הִי שַׁלִּימָה בִּר הְּבֵר בְּבַר בְּבַר אָרָעָא ּ ן כלה ∘ מְחֶר אוֹ יוֹם״ תְמוּת מִפְּמַחְיָה וּבֵּר הְּבַר בְּבַר

י) = mischn. תְּמְהנּי, "schüssel"? Lid. will jetzt lieber ממני lesen. ") Hebr. כום x) Zur pluralbildung des part. act. von לה im ba. vgl. K. § 47 beisp. e). Dort wie hier wird שוין gesprochen worden sein, vgl. syr. שוין y) Es scheint hinter סכל die wertangabe in šeqeln zu fehlen, vgl. zl. 12. ב) "לקל, im sing., weil statt der folgenden 5 ursprünglich eine 1 gestanden hat" (Lid.); die 5 ist korrektur auf grund des nachtrages v. 15 b u. 16. a) Vgl. zu F 5. b) = targ. אויא, syr. אָשׁוִיתָא "lager, bett"? אין hebr. אָשׁוֹיָא d) Bedeutung unbekannt. 6) Bedeutung unbekannt. 5) 155 = 155 = henkel? Vgl. Cant. 5, 5. Lid. כבן, ח) Schminkbüchse? Vgl. talm. פרכם schminken. Nöld. geflochtene schüssel oder körbehen. 3) Mit Schult. מקם חפנו || lesen, im sinne von wert sein? Lid, jetzt || און הקם הפנו ') Schwerlich das zahlzeichen n neben der bezeichnung durch striche, sondern mit Cowley und Schult. als abkürzung von דלרין zu fassen. 2) Bedeutung unbekannt. λ) = ar. hadn "elfenbein"? Von Nöld. beanstandet und mit אדונן H 6 zusammengestellt. ") Wohl term. techn. für "erbe". דכר ונקבה hebr. בר ונקבה in der terminologie des priesterkodex; זכר ba. nur in spec. bedeutung. י) Schreibfehler für נכלהי? vgl. zl. 30. Aber die lesung ist unsicher, da der pap. hier zerfasert ist. Daher Lid. wohl richtiger גכמוהי, Vgl. hebr. אנפין u. ä. Zur kontroverse über den plural אנפין syr. אַפָּא vgl. Ges.-Buhl אַחרָן (מּלָה = כֹּלָה = כֹּלָה = פֿלָה (אָנף אַנף s. 54 s. v. אַנף יי פּלָה פּ versehentlich.

tes biens mobiliers de femme que tu as apportés à ma maison avec toi (folgt die aufzählung von kleidern und schmucksachen u. angabe der gesamtsumme). J'ai reçu ces objets de ta main. Ils sont au 21 וְנְקְבָּה לָא | אִיתִי לַה מִן אסחור בְּעֵלַה אסחור הוּ ירתִנַּה» בְּנִכְמִיה | 10 נְּקְבָּנְה מְחָר [אוֹ ']וֹם אָחרָן הְקוֹם [מִפְּ]מַחְיָה בְעַדְה ּ | וְתַאמֵר שְׁנַאת בְּצַלְה מְחָר בְּעֲלִי בְּעַרְה ּ | וְתַאמֵר שְׁנַאת בְּצַלִי בְּעַרְה בְּעֵלִי בְּעַרְה וְנִאשׁה הֹתב עֵל | מוֹנְגא יוְחִתְקַל בַּעַר מוֹר בְּעַלְי וְ בִּיְבָה הְהַנְפִּק בַּעַר וֹ בִיְבָּה הְהַנְפִּק בַּעַר וֹ בִירוֹ וְלָא | יִדִין 2 וְלָא דְבָב בַּק מְן חם עַד בְּעַרְה וֹיָאמֵר שְׂנַאת [לְאֹבְן וְלִא דְבָב מְחָר אוֹ יוֹם אָחרָן יְקוּם אסחור בְּעֵרָה וְיַאמֵר שְׂנַאת [לְאֹבְן הְחִב בַּר בְּיִבְה הְהַבְּפִק מִן חם עַד בַּבְּבַר הְנָבְל וְיִ הַנְעֵלֵת | בִּיִדְה הְהַבְּפִּק מִן חם עַד בַּבַר הְנָבְל וְיִ הַנְעֵלַת | בִּיִבּה הְהַבְּפִק מִן חם עַד בּבַר הִנְם הַבְּר הְנָדְה וֹבְל וִי הַנְעֵלַת | בִּיִבה בִּבִית וֹ בַּלְּא דִין 28 מִדְם תַּד בְּבַרְ הְנָהְהְּן | לה אוֹף זִי צבית בּיִם בִּים בַּרְ הְנָהְה וֹבְי בִּבְּיִם לוֹ הִבּיר וֹבְיִם בִּיוֹם תַד בְּבַבְּר הְנָהְהְּךְ וֹ לה אוֹף זִי צבית בּיִב בִּיִם בְּיִם בְּיִם בְּבַּבְּי בְּבַבְּר הְנְהָהְה | לה אוֹף זִי צבית בּיִם בְּיִם מִד בְּבַבְּר הְנָּהְהְ | לה אוֹף זִי צבית בּיִם בְּיִם בְּיִם בְּיִם בְּיִם בְּיִם בְּיִם בְּיִם בְּיִבְּבְּבְּיִם בְּיִם בְּיִם בְּיִם בְּיִבְּב בְּבִּבְים בְּיִבְּבְּיִם בְּבְבָּבְּים בְּיִבְּבּים בְּיִם בְּיִבְּים בְּבַּבְּים בְּיִבְּבִּים בְּיִבְּים בְּיִם בְּיִבְּים בְּיִבְּים בְּיִבְּים בְּיִבְּים בְּיִבְּים בְּיִם בְּיִם בְּיִבְים בְּיִבְּים בְּבַּבְּים בְּיִבְּים בְּיִבְּים בְּיִבְּים בְּיִבְּים בְּיִבְּים בְּיִבְּים בְּיִבְיִבְּיִים בְּיִבְּיִם בְּיִבְיִים בְּיִבְּים בְּיִבְּיִים בְּיִבְּים בְּיִבְּים בְּיִבְּיִבְים בְּבְּבְּים בְּיִבְּים בְּבִּבּים בְּיִבְים בְּיִים בְּיִבְּים בְּבְּים בְּיִבְּיִבְּים בְּבְּבְּים בְּיִים בְּיִים בְּיִיבְּים בְּיִבְּיִים בְּיִבְּיִּים בְּיִים בְּיִבְּים בְּיִבְּיִים בְּבְיִים בְּבְּבְּבְּיִים בְּיִּיבְיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּבְּיבְיבְּיבְים בְּבְּים בְּיבְּים בְּיִבְּים בְּיבְים בְּיִּבְים בְּבְּבְים בְּיבְיִים בְּיִים בְּיבְּיבְּיבְיבְּים בְּיבְּיבְיבְיבְיִים בְּיבְּבְּיִבְיוּבְיִים בְּיבְּבְיבְים בְּבְּיבְיבְים

complet sans aucun reliquat. Mon coeur est satisfait. Si tu restes, tu restes avec eux. Si tu t'en vas, tu t'en vas avec eux etc.

פ) = hebr. יוש (Wohl lehnwort aus d. hebr. (term. techn.) wie im pal.-aram. u. syr. י) Vgl. zu C 8. v) Vgl. targ. מונא wie im pal.-aram. u. syr. מודנא; nach Schult. eher als st. abs. מונא zu fassen. - מודנא leitet Nöld. richtig von איתב her. או Volkstümliche alliterierende wendung (vgl. Gen. 14, 23): "sowohl rettig als wurzelfaser" oder "vom rettig bis zum faden") (Schult.)? Die bedeutung ist klar. הנפק hier = zurückgeben. Ψ) Vgl. zu D 22. Θ) S. zu zl. 29. 1) Vgl. Dan. 4, 21 (Kethib) מטית; also schwerlich bloß schreibsehler, sondern intransitivbildung, vgl. syr. הָּרְיֵת. 2) Schreibfehler für דין, wie sonst immer in dieser verbindung. 3) "auf einmal", vgl. zu dieser jur. formel die bab. parallelen Peiser BV nr. 117, 5 u. 25, 8; KB 4, 298. Freund hat auf die interessante parallele hingewiesen, die der ehekontrakt Pap. E. R. 1519-20 (bei Mitteis 275ff.) bietet zl. 19: bei ehescheidung soll Isidor die dos zurückgeben ἐπὶ μὲν τῆς ἀποπομπῆς παραχρημα, ἐπὶ δὲ τῆς έχουσίου ἀπαλλαγῆς ἐν ἡμέραις τριάκοντα. 4) = להאן זי בלהאן (ותהך)? Aber o. zl. 25 להאן זי להאן זי Da der pap. in zl. 25 bei dem fraglichen worte zerfasert ist, läßt sich nicht entscheiden, ob an einer stelle ein schreibfehler vorliegt. Grammatisch möglich sind beide ausdrucksweisen. 5) מָן לָא (falls die lesung richtig ist) = בלא?

²² ff. Vgl. zu diesen bestimmungen die auf ähnliche fälle abzielenden §§ 159 u. 160 C. H., die neubabyl. urkunde K. u. P. I 7 u. aus dem schon o. s. 24 zitierten dem. pap. folgenden absatz: "wenn ich dich als frau verstoße, indem ich dir eine andere frau (vorziehe), so gebe ich dir 100 silber (-deben) = 500 stater — ich wiederhole 100 silber (deben) — 24 (kupfer-)obolen auf 2/10 (deben gerechnet) — außer dem wert deines frauengutes." Über die bei lösung der ehe zu zahlende strafe (מישנאת) vgl. C. H. § 141 u. als ein Bei-

36 וְלָא דְבֶב וְ[הַן] יְקוּם עֵל מִפְּמַחְיָה | לְתְרֶבוּתַהּ מִן בּיתַהּ וִי אסחור

18 וְנִכְסוֹהִי וְקְנְנָהַ יִנְתַּן לַהּ | בְּסַף כרשן ב־ יִוע[מד] יְלָהַ דְין ־ סִפְּרָא

28 וְנָה וְלָא אָבָל אָמַר | אִיתִי לִי אנְהָה אָ[חר]ה ּ לָהַן מִפְּמִיה י וּבְּנָן

38 אָתְרָנוּן לָהַן בְּנִן יִי | תלד ּ לִי מִפְּמַחְיָה הֵן אַמֵּר אִיתִי לִי בְּנָּן

34 וְאִנְהָה אָתֹרְן יוֹ לָהַן | מִפְּמַחְיָה וּבְנֵיְה אָּנְתַן לְמִפְּמַחְיָה כְּסַ[הְּ] כּרשן

35 בּ בְאַבְנֵי | מְלָבָּא וְלָא אָבָל [אֲהַרְּ]תַּרוֹוֹ נְכְסֵי וְקְנְיָנִי מִן מִפְּ(מַחְ]יָה

36 הַ בְאַבְנֵי | מְלָבָּא וְלָא אָבָל [אֲהַרְּ]תַּרוֹוֹ נְכְסֵי וְקְנְיָנִי מִן מִפְּמַחְיָה הֹי וְתָנְה הָעִרָּת הִמּוֹינוֹ | מִבָּה (לִכְבל מְ[בַּר] אחר]ן)
37 [כְסַף] כּרשן בּ בְּאַבְנִי מַלְ[בָּא] | בְּתַב נָּתָן בַּר עַנַנְיָה [חִפְּרָא וְנָה מִלְנִיה בַר יוַנְיָה [יוַנְּיָה בַר אוּ[רִיה]

38 כְבָּם אסחור] וְשְׁהֲדִייָּא בְנוּן פִּנִּוֹלִיה בֵר יוַנְיָה [יוַנְּיָה בַר אוּ[רִיה]

אַבְירַת אֱלוּל הוּ פא[וני ש]נַת ||| (דריוהוש ּ מַלְכָּא אֱדַיָן בְּיַב בִּיְרְתָא H בִּירַת אֱלוּל הוּ פא[וני ש]נַת || (דריוהוש ּ מַלְכָּא אֱדַיִן בְּיַב בִּיְרְתָא 2 אֲמֵר | מְנַחֶם וַעֲנַגְיָה כָל ||| בְּנַי] מְשׁלֶם בַּר שְׁלוֹמם ּ יְהוּדָיַן ּ זִי יַב

⁶⁾ Vgl. das talm. äquivalent zum hebr. ספר כריהות (Deut. 24, 1): מם תרוכין. Zur infinitivbildung vgl. K. § 37 3d. 7) C: the terms of this deed shall hold good for her — schwerlich richtig. 8) So ist mit Nöld. u. Lid. zu lesen; vgl. לוח אחרה RES nr. 246 C (Ephem. 2, 219). 9) Vgl. Dalman s. 310. 10) Schreibfehler? 11) Vgl. Dan. 4, 11. 12) So Cowl., aber wahrscheinlicher ist die lesung הערתהם. 13) Vom schreiber wieder getilgt.

a) Darius. b) Oder שלומם 'Lid. verweist auf punische namen ערבם, רמננם u. a., doch vgl. auch שלמי Num. 34, 27. o) Vgl. K. § 61, 6.

spiel für viele folgenden altbab. ehevertrag (K. u. U. IV Nr. 777). "Illil-izzu, priester des Illil, sohn des Lugal-azida, hat die Ama-sukkal, tochter des Ninib-mussum, zur ehefrau genommen. 19 sekel silber hat Ama-sukkal dem Illil-izzu, ihrem ehemanne eingebracht. Für alle zeit! Wenn Illil-izzu zu Ama-sukkal, seiner ehefrau, sagt: "Du bist nicht meine ehefrau", so wird er die 19 sekel silber zurückgeben. Auch wird er ½ mine als ihr scheidegeld darwägen. Wenn anderseits Ama-sukkal zu Illil-izzu, ihrem ehemanne, sagt: "Du bist nicht mein ehemann", so geht sie der 19 sekel silber verlustig. Auch wird sie ½ mine silber darwägen. Nach gegenseitiger vereinbarung schworen sie gemeinsam beim Könige" (folgen namen der zeugen, des schreibers und notars).

Pap. H. (Mus. Cair. Nr. 37111), datiert vom Elûl (Phāni) des 4. jahres Darius' (II. Nothos) = 420. 33 × 28 cm. mit 20 zeilen. — Quittung über rückgabe eines depots (resp. kreditierter waren) im anschluß an das richterliche urteil in dem pro-

3 בִּירְתָא לְרנל אדגנבו⁴ | לידניָה וּמַחְסֵיָה כָל || בְּנֵי אסחור בַּר צחאי בְּ מִּקְכָּיָה יְהוּדְיֵן | לְזכם וֹ דְּגָלְא לַאמֹר [אֲנַחְנָ]היי בְּרַת מַחְסֵיָה יְהוּדְיֵן | לְזכם וֹ דְּגָלָא לַאמֹר [אֲנַחְנָ]היי בַּרַת מַחְסֵיָה יְהוּדְיִן פרתרך וידרנג | רַב חַיְלָא לַאמֹר אִתַּרְין בְּרָתִין בְּרָתִין בְּתְּלֵין וֹיְבְּיִּלְ מָאנֵי עָקִייּ | אִתַרְיִי וֹּלְא לַאמֹר אַסחור אֲבוּכֹם לְקַח מִן שְׁלוֹמִם וֹ וְתִּרְיָה אַרְן אֲמָר אִתִי זִי בְּפְקְ[הּדוֹ] יוֹבּלְרם לְקַח מִן שְׁלוֹמִם זְּרַתְיִיה אַרְן אֲמֵר אִתִי זִי בְּפְקְ[הּדוֹ] יוֹבּיְה יְחָיִבְיָה וּמְרָסֵיִי וְלָא הַתְּיִבְיִר וְשִׁינָכִם | אָחַר שַׁאילִתם יוֹאָנָה ידִנְה וּמְחָסֵיִה אַרַר שַׁאילִתם יוֹאָנָה ידניָה וּמַחְסֵיָה אַרַר שַׁאילִתם יוֹגִיה וּמָחְסֵיִה וּמִרְם יִיּהֹיִה יִבְיָה וּמָחִסְיִה אַר בִּיְה ידִּנְה ידִּנְה ידִּרְיָה וּמִיּר בִּיִּה ידִּנְה וֹיִּהוֹ בַּרְיִיִּה אַר שִׁינְכֹם | אָחַר שַׁאילִתם יוֹ וְאָנָה ידֹנְה וּמִוֹים | אַרִר שִׁאילִתם יוֹיִי וֹיִבּיָה וּמִוֹים וֹיִי וֹיִי בִּיִּיה וְּתִּי בִּיִּיה וְנִיה וּמִּיִי בְּיִיה וּמִים | אָחַר שִׁיִּירִם אַרְרִבּיי וְבִּיה וּמִּיִּיה וּמִּיִּייִ בְּיִּבְּיִּה וּמִייִי בְּיִרְ בִּיִּיְיִּה וְּמִיּיִם בְּיִבְּיִיה וֹיִּיִי בְּיִבְּיִי בְּעִבְּיִי בְּיִייִי בְּיִיּיִר בְּיִיּת וְיִיּיִר בְּיִי בְּיִיּבְּיִי בְּיִיּאִי בְּיִייִי בְּיִבְּיִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִייִי בְּיִיי בְּיִיי בְּיִי בְּיִייִי בְּיִיי בְּיִבְּי בְּיִייִי בְּיִי בְּיִייִי בְּיִי בְּיִר בְּיִּבְיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִיי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְיִי בְּיִבְיי בִּיְיִים בְּיִי בְּיִייִיְתְיי בִּיי בְּיִי בְּיִייְיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְיִיְיִים בְּיִי בְּיִי בְּיִבְיי בְּיִי בְּיִיי בְּיִיבְיי בְּיִי בְּיִיְיְיִי בְּיִי בְּיִּי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִים בְּיִי בְּיִי בְּיִי בְּיִייְיִי בְּיִייְיִי בְּיִיי בְּיִיי בְּיִים בְּיִּים בְּיִייִי בְּיִיי בְּיִים בְּיִיי בְּיִיי בְּיִיי בְּיִיים בְּיִים בְּיִים בְּיִּים בְּיִים בְּיִיבְּייִי בְּיִים בְּי

zeß Menahem u. Ananjah, söhne des Mešullam bar Šelomim, gegen Jedonjah u. Maḥsejah, söhne des 'Asḥor bar Ṣaḥa u. der Mibtaḥjah.

Der tatbestand ist folgender: der (verstorbene?) vater der beklagten hatte vor jahren einmal geld und materialien (für sein baugeschäft?) von dem großvater der kläger, Selomim bar 'Azarjah, auf

d) = Iddinna-Nabû "N. hat mir gegeben". e) Vgl. zu G 2. f) Vgl. C 2. 6) So auch einmal im ba. (Ezr. 4, 16.) h) Sc. eine klage. — Zur form vgl. syr. gelainākhon u. note r. i) Eigenname, vgl. jetzt auch Lid. Eph. III 127 P. u. den eigennamen tei in den Eleph. P. (רמנדין) רמנדין (צרמנדין) soll nach Andreas (bei Schult. 186 Anm.) nicht eigenname sein, sondern bezeichnung einer dem W. unterstellten richterlichen person. Aber dann wäre W. zugleich יב חי und יח בר, was unmöglich ist. מי muß also eigenname sein. Der pers. name וידרנג (Vayudarenga?) auch im Straßb. P. u. in den Eleph. P. in verbindung mit פרתרך, worin schon Cl.-Gan. einen titel gesehen hat. Nach Andreas (Ephem. II 213 anm. 2 u. bei Schult.) altpers. fratara-ka = πρότερος, denn "komparative als bezeichnung von beamten kommen im Iranischen auch sonst vor". Zu רבח' vgl. auch die inschrift aus Eleph. bei de Vogüé RÉpigr. Sém. I, 5 (03) 333 ff. 1) Vgl. G7 u. zum wechsel von ע u. ארץ = ארק u. ארץ = ארק m) = hebr. כתנת. Nach aram. אָע (für אָע cormuten. ") = ba. אָע (für אָע); vgl. note l. o) N. denkt an syr. hewāṣā "palmblättchen" (bast). P) Vgl. zu F 4. q) Wohl = et cetera. r) Vgl. syr. qetaln, remajn. s) Vgl. Gen. 41, 36 u. Lev. 5, 21; pal.-aram. מקדון = παραθήμη, targ. בקדונא ע. Das folgende wort lesen Lid. u. Schult. wohl richtig הפקדנא בּקקרוּ Zur konstruktion mit איהי זי vgl. Esr. 5, 17. t) Vgl. D 26. "u) Vgl. aber Dan 3, 2f. 5, 7. v) Vgl. pal.-aram. ען כן u. syr. bathar ken "darauf hin". w) "Ihr wurdet gerichtlich gefragt". Vgl. אָקלָתָא (= תקילתא Dan 5, 27 u. zu D 24. - Beachte das afformativ תם wie in הומכתם.

9 בְנֵי אסחור הזמַבְתּם לִבבן בּ בְּאַלֵּךְ נִבְסָיָא | וְמִיבֹץ לִבְבן בְּנוֹ בְּמֹן מִנֹי וֹימָן אַ זְנָה עַד עָלַם אֲנָה מְנָהְיֹּה אֲנַהְנָה הַנְּבְּין אֲנַהְנָה מִנְּהְיּ וְיִמְא זְנָה עַד עֻלַם אֲנָה מְנָהְיֹּה אֲנַהְנָה וֹבְּנֵן וּבְּנֶתוֹ וְאָשׁׁ יִימָא זְנָה עַד עֻלַם אֲנָה לָא יִכְהַלֹּזּן יִרְשׁוֹן נְבְשׁוֹן אַמַיִן וְאִישׁ יִכֹם [בְּשּׁ]
 11 זילו בְּרֵיב וּבְעל | קְרָיָה לָא יִכְהַלֹּזּן יִרְשׁוֹן לְבְנֵיכם ז | נַאֲחֵיכם וְאִישׁ לְכֹם [בְּשׁ]
 12 דִין וּדְבָב וְלָא יִכְהַלֹּזּן יִרְשׁוֹן לִבְנֵיכם ז | נַאֲחֵיכם וְאִישׁ לְכֹם [בְּשׁ]
 13 וּבְנֶתוֹ וְאִישׁ זִי[לְן] וּבְנֵי שְׁלוֹמם בֵּר עֲזַרְיָה וְהַן אֲנָהְנָם וְוֹרְשׁוֹן לְבְנֵיכם וּזְרָשׁוֹן לְבְנֵיכם וְוֹנִין אַבְּיִבְּם וְזִין זְיִ לְבַּוֹ וְיִלְשׁוֹן לְבְנֵיכם זוֹן זְיִלְם וְזִין זְיִ לְבַם אוֹ לְבְנֵיכם זוֹן בְּקֹבְּי וְיִי וְשִׁוֹן עַלֶּא יִנְהַן עַשְּׁרָה בְאַ[בְּנַן בְּשִׁוֹן לְבְנֵיכם זוֹן וְלָא דְבָנֹן בְּתְּבוֹן אַלְּהִי בְּתָּן מִשְּׁרָה בְאַנְבְּבוֹן עַלֶּא יִין וְלָא דְבָנֹן לְבִם וְזִנִין הְיִים בְּחִים מִן אַלְּדְּ נִכְסַיָּא זִי | רְשֵׁוֹן עַלָּא יִן וְלָּא דְבָנֹבן בְּהָבוֹ בְּתָּן וְיִא בְּבְנָבוֹן וְלָא דְבָן בְּלָבוֹ פְתָּן בְּתִּוֹ בְעָבְּיִם וְוֹנִישׁוֹן וְלָא דְבָן[בן בְּתָב מעוויה בְּתָן מִבְּלְ בְּתְן וְלָּא דְבְן בְּלָבוֹ בְּתָב מעוויה בּאַ בַּר נָתָן סִפְּרָא זְנָה כְבָם מְעוֹיה בֹּלְ בַּבְיִים וְנָה וְלָבְי בְּלָבוֹן וְלָא דְבָנָב[ב] בְּתָב מעוויה בּע בַּר נָתָן סִפְּרָא זְיִי וְלָא דְבָּב[ב] בְּתָב מעוויה בַּת בּבְית בְּתָּן בְּתָּי בְּתָּן וְלָּא דִין וְלָּבְי בְּלָבוֹים בְּבְּבֹים בּיִים בְּבִּבוֹים בְּבֹים בְּבְּבְים בְּבְּבְים וְיִים וְלָּבְים בְּבְיבִים בְּבְיבוֹים בְּבְּבְים בְּחִים בְּבְים בְּבְבֵּים בְּבְּבֹים בְּבְּבְיוֹי בְּבְּים בְּבְּבְּים בְּבְּבְים בְּבְּבוֹים בְּבְיבְים בְּבּוֹי בְּבְיּבְים בְּבְּבוֹיים בְּבְּבְיוֹים בְּבְּבְים בְּבְּבְּבְיוֹים בְּבְּבְיוֹים בְּבְּבְּבְּבְיוֹים בְּבְּבְּבְּבְּבְּים בְּבְבּים בְּבְּבְיוֹים בְּיוֹבְיוֹם בְּבְיבוֹי בְּבְּבְים בְּבְבְּבוֹי בְּבְבוֹים בְּבְבְיוֹים בְּבְיבוֹים בְּבוֹים בְּבוּבוֹים בְּיוֹם בְּיִבְים בְּבְבְים בְ

kredit genommen (resp. letzterer hatte sie bei 'Aṣḥor deponiert) u. 'Aṣḥor hatte sie behalten (resp. nicht wieder herausgegeben, vermutlich weil Šelomim u. sein sohn Mešullam darüber gestorben war), ohne zu bezahlen. Daraufhin haben die Enkel klage angestrengt, u. Jedonjah u. Maḥsejah haben diese als berechtigt anerkennen müssen. Aus der urkunde ist leider nicht zu ersehen, ob die materialien noch vorhanden waren und zurückgegeben wurden, oder ob deren wert in geld gezahlt worden ist. Ein ähnliches parteienverhältnis bietet die aus der zeit Nebukadnezars stammende urkunde K. u. P. II s. 70. Ein gewisser Nabû-aḥi-bulliṭ hatte gegen Mâdin eine forderung von 44 šeqel, wofür dieser sein haus verpfändete. Über der zahlung der forderung starben gläubiger u. schuldner. Nun hielt sich der sohn des ersteren, Nabû-gâmil, an

[&]quot;א Vgl. F 3. Beachte auch hier den abfall des (im ba. erhaltenen) auslautenden ā wie im Syr. Ba. entspräche אָלְבָלָּא oder wohl richtiger לְבְלָּגָּא, vgl. K. § 53, 2 anm. a. ץ) Vgl. zu F 5. ²) Vgl. G 7. "Ygl. B 22. Ergänze: auf jede klage (gegen dich), ebenso zl. 15; der singular statt des zu erwartenden "euch" ist wohl nur auf nachlässigkeit des schreibers zurückzuführen. β) Vgl. Dan 3, 15 u. Ezr. 7, 21. γ) Vgl. A 9. β) = quicunque. β) Vgl. E 3. β) Beachte die syntax. γ) אבינרגא γ Vgl. J 15 u. K 10, = pers. γ אבינרגא wäre nach Bartholomae (briefl. mitteilung) vielleicht abhi (api) + grawanā (altind. grabhana), und letzteres zu awest. grab "greifen" (Barth. indisches wörterb. 529 f.) gehörig, vgl. pehl. grav "pfand". Der sinn ist klar: "entschädigung", "konventionalstrafe". β) Vgl. C 19 Neh. 10, 9 1. Chron. 24, 18.

17 **וְצֵנְנָיָה כָל** || | בְּנֵי מִשֻׁעֶּׁם בֵּר שְׁלוֹמם שְׁהֶד [מְ]נַתֵּם בַּר נְּדוֹל נְדוֹל בַּר בִּר מִנְתָם בַּר צִוֹרָיָה | שָׁהָר הוֹדוּיָה בַּר וַכּוּר בֵּר אוֹשַׁעִיְה פּר בִּר אוֹשַׁעִיְה סְבָּתַם מְעַנַנְיָה כָל [|| בְּנִי aufschrift: סְבַּת מְנַתְם וְעֲנַנְיָה כָל [|| בְּנִי מַנַחַם* בּר שׁלוֹמם

[לִירגיָ]ה וּמַחְסֵיָה כָל וו בְּנֵי אסחור בַּר צחא

עלתחות שְׁנַת || || || | | הו יום → | (לתחות שְׁנַת || || || || || בריוהוש מַלְּבָּא אֲדֵוֹן בְּנַב | בִּיְרָתָא אֲמַר ידניָה בַּר הוּשַׁעִיָה בַּר אַרְיָּתָא אֲבָין וּיִב בִּיְרָתָא אֲמָר ידניָה בַּר הוּשַׁעִיָה בַּר בּיִרְתָּא בְּרְם וידרנג מַבְּלְיָה אֲבָין וּיִ יַב בִּיְרָתָא מֵּלְם וידרנג מַבְּמַתְיָה ברת מַחְסֵיָה בַּר בַּר נָתָן אַחוּה אִמְּחֹם מִבְּטַתְיָה ברת מַחְסֵיָה בַּר ידניָה קֻדָּם | ודרנג בּי רַב תִיְלָא זִי סְוַן לֵאמר רַחְמֵּת מִנְּכֹם מִן בִּית זֹי בִּר אוּרָיָה הָא תְחוֹמוֹהוּ | עליָה בִית הושע בַּר אוּרָיָה דָבק לַה זִין בַּרְיָה דָבק לַה | בְּתַחְתִּיְה וּמִן עלּא בַּוִּין מְבָּרְתְּתְּיֹה מִעְרָב שְׁמַשׁ לֵה אֲבוֹרָא זִי יהוֹ אֵלָהָא וארַח | מַלְבַּא בִּיִּר בְּנִיתֹם מעֲרַב שְׁמַשׁ לֵה זַּבְּ בִּית מִפְּמַחְיָה ברת מַחְסֵיָה זִי יְהַב לַה בַּיִּר בְּנִית מִבְּיִב שְׁמַשׁ לֵה זַּבְּ בַּיְתָא זִי תְחוֹמוֹהִי כְתִיבן מִנְעֵל זִילְכֹם הוּ בּנִיתם מעֲרָב שְׁמַשׁ וְּהַב לַה זַּךְ בַּיְתָא זִי תְחוֹמוֹהִי כְתִיבן מִנְעֵל זִילְכֹם הוּ בּנִיתם מעֲרָב שְׁמַשׁ וְּהַב לָה זַּךְ בַּתְּא זִי תְחוֹמוֹהִי כְתִיבן מִנְעֵל זִילְכֹם הוּ בּמִת מִוֹרָה אָבוֹה וְּבַל לַה זַּבְּ בַּיְתָא זִי תְחוֹמוֹהִי כְתִיבן מִנְעֵל זִילְכֹם הוּ בּית מִים מְבָּרָה אָבוֹה וְיִבְּעֵל זִיּרְנִיה בָּת בִּית הוֹיבוֹי מִנְבְיֹב שְׁמִשׁ וֹיִי בְּבִּית בְּתְּב בְּתְבּי הְבָּב בְּיִיב מִיבְּיִיב מְיִב בְּיִב בְּיִּת מִּוֹב בְּיִב בְּיִבְּא זִי תְחוֹמוֹהִי כְתִיבן מִנְצְל זִילְכם הוּ בּיּב מִּיב בְּיִב בְּיִבְא זִי תְחוֹמוֹהִי כְּתִיבן מִנְצְעֵל זִילְכם הוּ

des letzteren sohn Mušêzib-Bêl, erreichte aber nichts u. mußte klagen. Da Mušêzib-Bêl keine quittung über bezahlte schuld ("die anerkennungen über das bezahlt haben") vorzeigen konnte, siegte der kläger durch urkundenbeweis.

Pap. J. (Mus. Cair. Nr. 37113), datiert vom 3. Kislev des 8. jahres (12. Thot des 9. jahres) Darius' (II. Nothos) = 416. 32,3×27 cm mit 21 zeilen. — Bestätigung des richterlichen urteils im prozeß Jedonjah bar Hoša' bar Urijjah gegen Jedonjah u. Maḥsejah, söhne d. Nathan [d. i. 'Aṣḥor!] u. der Mibhṭaḥjah durch gewährschaftserklärung. Es wird sich um das in Derwähnte grundstück des Jesanjah bar Urijjah, des onkels des klägers, handeln, auf das dieser gegen seine stiefvettern anspruch erhoben hatte; mit welchem rechte, ist natürlich nicht mehr festzustellen. Da wahrscheinlich Mibhṭaḥjahs erster mann sehr bald kinderlos gestorben ist — zur zeit der urkunde E (446) wird er

י) Vgl. 1. Chron. 3, 24 5, 24 u. 9, 7; Ezr. 2, 40. ×) Verschrieben für משלם, vgl. zl. 2.

a) Vgl. H 1. b) Vgl. H 4. c) Vgl. u. zl. 21 u. K 15 u. 17; hier wohl nur versehen des schreibers. d) Schreibfehler? e) So Lid., der darin ein hypokoristikon eines mit hissil komponierten namens sieht. f) Vgl. zu B 4 u. E 14.

9 אָנְתִּ ירניָה וּמַחְסֵיָה כָּל || | בְּנֵי נָתָן עַד עָלֵס וְוִי בְנִיְהְּ אֲחָרֵיכֹם וֹוִי רְנִיְהְ וֹּמְבְנִי | וְאִנְתָּה וֹוֹ לְמַן וִי רְתַּמְתָּן תִּנְתְּנוּנֵה ּ לָא אֶכְהַל אֲנָה ידניָה וּבְנֵי | וְאִנְתָּה וִּאִישׁ לִי לָא אֶכְהַל אָנְרְנְּכִם הִין וּדְבָב אַף לָא נְכָהַל נִרְשֵׁה לְבֵּר וּבְּרָה וֹוֹ לְכֹם | אַח וַאֲחָה אִנְתָּה וְאִישׁ [לְכ]ם אוֹ גְבֵּר וִי תִוְבְּנִוּן לֵה בַּנְוֹ וְאִנְּהְ וֹוֹ לְהַ בְּנִי וְמָיִ הְנִיה וְבְשָׁם בְּנִן וְאִישׁ בִּשְׁסִי וְבָּיְה וֹיִ וְנִיְה בַּר אוֹרָיָה וְמִיְתִם וֹּרְשֶׁכִם יִּי וְנִיְהְ בַּר אוֹרָיָה | וְיִרְשׁוֹן לַב וּבְרָה וֹי וְנִיְהְ בַּר אוֹרָיָה | וְיִרְשׁוֹן לְבַר וּבְרָה וְאִנְתָּה וְאִישׁ בְּשְׁסִי וְבָּיְה וְאִישׁ בִּשְׁסִי וְּבְיְה וְאִנְתָּה וְאִישׁ לְכם אוֹ גברן יוֹ וְוִנְהָה בַר אוּרָיָה | וְיִרְשׁוֹן לְבֵר וֹבְרָה וֹוִ עְשָׁרָה הוֹ בִּרְה וְאִישׁ לְכם אוֹ גברן יוֹ וִי וְנְיְהְוֹן לֵב אוֹ וִי רְנַיְסִוּן יִּ בְּיִבְּעוֹן לֵב אוֹ וִי רְעַיִּכם אְחֵבִיכם שְּטֵּר מִוֹן לְכם אבינדגא וּיִ יְנִיְיְם בְּנִיתְ וְשְׁרָה הוֹ בִּיְנִם אְנִינִים שְּטֵר בְּוֹן וִי יוּוְי בְּנִיכם אְחָבִיכם שְּטֵר מִוֹן בְּבְּנְוֹי וְוֹי יִוֹן בָּב בְּיִם מְלְבָּי בְּנִילְם מִחְסֵיְה בֵּר יִנְיִן בְּבְר יִבְיָּת מְנִים בֵּר שִׁלֹּים מִחְסֵיְה בַר יִרנְיָה מְנָאָל בְּר בִּרְכָיה וְנִנְיָה בַר הִוֹשְׁע וְשְׂהָדִיּא | 19 יִינִין בְּב בּר שְׁלִּים בְּר יִבְיִה בְּר יִבְיִּה בְּר בּרְכָיָה וְוַנְיָה בַר מִעוֹיִים בֵּר שִׁלִּים בְּר יִבְיֹרְה בָּר בּרְיִוֹן בְּב בּר בְּרְוֹן וֹי בִּנְיִם בְּר בָּרְיִים בְּב בּר בְּרָוֹן וֹי בְּנִים בְּרְבָּיִים בְּיִבְיִים בְּיִּבְּיִים בְּיִבְיִים בְּיִּבְים בְּיִבְּיִים בְּיִבְיִים בְּיִבְים בְּיִבְיִם בְּיִּים בְּיִים בְּיִם בְּיִים בְּיִבְּים בְּבְּיִים בְּיִים בְּיִם בְּיִים בְּבְּבְיִים בְּבְּיִים בְּיִים בְּבְיוֹ וִי יוֹוְיְיִם בְּב בּר בִּיְיִים בְּיִם בְּיִים בְּיִים בְּבְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּבִיּבְים בְּיוֹ וְיִי יוֹוְיִי בְּבְיִים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּבְיוֹ וִי יוֹנְיְם בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּבְּיִבְּים בְּיִים בְּבְּיוֹים בְּבְּיִים בְּיִים בְּיוֹיבְּיִים בְּיִים בְּיִּבְיוֹים בְּיִים בְּיִים בְּיִים בְּ

מְפַר מִּרְחַק זִי כָתַב ידניָה בֵּר הוֹשׁע עֵל :aufschrift בֵּית יְזַנְיָה בַר אוּרָיָה לידניָה בַר נָתָן וּמַחְסֵיָה אחוּהִי כָל וּן

^{\$\$} Beachte die unlogische ausdrucksweise, falls nicht bloß schreibfehler (abbreviatur?) für בניכו h) Vgl. בניכו Dan. 5, 21 u. dazu K. § 38, 3c. i) Vgl. zu C 6. k) Schreibfehler für מָּנִיכוּן. ח) Vgl. בניכו הענון של היי על הענון בי על הענון בי על הענון בי על הענון בי על הענון היי על הענון

schwerlich noch am leben gewesen sein — so erbte diese das genannte grundstück, vgl. G 17 ff., u. hinterließ es ihren söhnen aus zweiter ehe. Aus C.H. § 174 darf man vielleicht schließen, daß bei kinderloser erster ehe einer witwe deren kinder aus zweiter ehe an ihrem gesamtvermögen erbberechtigt waren.

K בַ F ||| (לְשְׁבָם שְׁנַת F ||| הוּ יוֹם ||| ||| (לחתחור שְׁנַת F ||| F ב רריוהוש מַלְּבָּא בְיַב בִּיְרָתָא | אֲמֵר מַחְסֵיָה בַר נָתָן (ידניָה בַר נָתָן F F F בּ בְּרָוֹן וִי סְנַן לדגל ור[יו]ת לַאמר אֲנַחָנָה אִשְׁהְנֵין F בְּחַדָּה וִי מִבְּמַחְיָה אָמּן וְהָא וְנָה חלקא F וִי [מְ]מָאף וּי נִּקְלֵן אַלִּין עַבְּדִיְה וִי מִבְּמַחְיָה אָמּן וְהָא וְנָה חלקא וֹי [מְ]מָאף F בּחלק אֲנָה ידניָה | פּמוֹסירי שְׁמָה אָפֵּה תּבא עַבֶּד יוֹד F שְׁנִית בּחלק אֵנָה ידניָה |

Pap. K. (Mus. Cair. Nr. 37109), datiert vom 24. Šebāt des 13. jahres (9. Athyr des 14. jahres) Darius' (II. Nothos) = 410. 31,5×27 cm mit 17 zeilen. — Teilungsvertrag der söhne Nathans u. der Mibhṭaḥjah, Maḥsejah u. Jedonjah, über zwei sklaven ihrer verstorbenen mutter.

Zum schema des vertrages vgl. man folgenden, aus der zeit Hammurapis stammenden teilungsvertrag K. u. U. III nr. 61: 1 Sar hausgrundstück (etc., folgt aufzählung des erbteils) anteil des Idin-Šamaš; 25 ŠE bebautes hausgrundstück (etc. wie oben) anteil des Irîbam-Sin; 25 ŠE bebautes hausgrundstück (etc. wie oben) anteil des Ibi-Alabrat; 25 ŠE bebautes hausgrundstück (etc. wie oben) anteil des Šamšija; 25 ŠE bebautes hausgrundstück (etc. wie oben) anteil des Anum-nâsir; 25 ŠE bebautes hausgrundstück (etc. wie oben) anteil des Mârî-irsitim. In voller übereinstimmung haben sie von dem besitz (?) kenntnis genommen u. sich dann in das vermögen des hauses ihres vaters geteilt. Für alle zeit und immerdar wird keiner gegen den andern anspruch erheben. Es ist nicht zu ändern, haben sie bei Nannar, Marduk u. Hammurapi geschworen (folgen die namen von 14 (17?) zeugen) vor Libit-Ištar, dem schreiber Das siegel der zeugen ist aufgedrückt. Addar, 4. tag, im jahre da Hammurapi den E-ME-TE-UR-SAG-tempel erneute (und) des turmes platz vergrößerte und (nach) Zamama und Ištar's befehl (?) seine spitze himmelhoch baute." Von den archaischen zügen abgesehen unterscheidet sich also dieser familienvertrag von unserm, rund 1500 jahre jüngeren im aufriß in nichts.

⁴ Zum sklavenzeichen vgl. C.H. § 226 f. u. dazu § 127, Meißner, BAP. 6, K. u. U. III nr. 424. Auf dem ostrakon Mb bei S. u. C. steht zl. 4 f.: יכתבוא זי על דרעה עלא מן כתבתא זי על דרעה (vgl. Ephem. II

a) Vgl. ba. הְהְגִּוֹרת Dan. 2, 34 neben אַהְגִּוֹרת Dan. 2, 45 u. a. — Bedeutung hier: übereinkommen. b) Vgl. syr. qetaln u. zu F 3. Nöld. liest die formen als Pail, aber vgl. pal.-aram. מַלְינָא c) Ba. nur als pausalform אָלֶינָא. d) Ba. entspräche אַהְלָּהָ, vgl. הַלָּקָא Ezr. 4, 16. Aber daneben steht pal.-aram. u. syr. אַקְלָאָה. e) = äg. Pete-Usire (Πετοσίρις) "geschenk des Osiris". f) = äg. təbət (Τβως) "gebüsch".

על יָדָה בּימוֹ שׁנִיתַת מִקּרָא ארמית בּוֹנָה | לִמְבְמַחְיָה וְהָא וְנָה חלקא זִי מִפַּאנִי בחלק אַנָה מַחָסֵיָה בלאוֹ שָׁמַה אָמַה תבא עַבָּר יוד / שְׁנִית עַל יְדַה בימן שְׁנִיתַת מִקְרָא ארמית בּוְנָה לְמִבְשַחְיָה אָנָתְּ [יד]ניֶה שֵׁלִים בפטוסירי | עַבְדָא זֶדְ זִי מְטֵאדְ בחלק מְן יוֹמָא וְנָה וְעֵד עֻלַם וּבְנֵיְךְ אַחֲרִיְךְ וּלְמֵן זִי צְבִית תִּנְתַּן * לָא אֶכְהַל | אֵנָה מַחְסַיָה בַר וּבָרָה לִי אַח וַאֲחָה לִי וֵאֵנֶשׁוֹ וִילִי דִינוְיי לְמִרְשָׁה עַלִּיוְדְּן ועל בְּנַיְךְ עַל דְבַר פּטוֹסירי | שְׁמַה עַבְדָא וִי מְטָאךְ בּחלק הַן רְשֵׁינֶךְ 10 דינא עלא אנחנה מחסיה ובני או גרשה לבר | וברה לה ולאנש זילה על דבר פטוסירי עבהא זה זי מטאה בחלק אחר ננהן לה 11 אבינדנאב כַסַף | צָרִיף כּרשן עֲשְׂרָה בִמתקלת ∘ מַלְכַּא וְרַחִיקן אֲנַחְנָה 12 מַנַּהְ וּמָן בַּנֵיהָ מֵן הִיוָץ עַל הָבֵר פּטוֹסירי זַהְּן זִי מְטַאַהְ בּחלק לַהְּ יהיה וזי בניך אחריך ולמן זי צבית תנתן ולא דין אף איתי תבא | 13 שמה אמהם זי עלימיָאף אַלָּה וְלִילוּ כַרָה זִי לָא עד נפלני עלין כּזִי 14 [ע]רָן יַהַוָה נפלג הָמוֹ | עַלִין וּגְבַר חלקה נְהַחְסֵן * וּסְפַר פַּלְנָנן נִכְּתָב 15 בֵּינֵין וְלָא דִין כָּתַב נבותכלתיי בֵר נבווראבן " סְפְּרֶא וְנֶה בִיַב 16 בִּירָתָא כָפָם מַחָסַיָה וידניָה אחוּהִי שַהַדַיַא בִגו מְנַחֵם בֵּר נְּדוֹל | שַהָּד חָנֶן בַּר חַגִּי שָׂהֵד נָתָן בַּר יִהוֹאָדֶר שָׂהֵד שַׁלְּם בַּר נָתָן מפר פּלְגּן עֲבֶד פטוסירי כָּתַב מַחְסֵיָה בֵר נָתָן

g) rechts von. h) Vgl. syr. armā'īth; = אַרְּמָיָת ? Zur syntax vgl. Nöld., Syr. Gram. § 207. Zum folgenden יעקו. Ezr. 5, 7. i) Wohl fremdname. h) Ohne akkusativsuffix wie öfter in diesen pap. l) So nur in dieser urkunde; sonst איש, was ba. nicht bezeugt ist, aber im ägypt.-aram. ganz geläufig. Vgl. zu C 9. m) Wohl nur schreibfehler für יי. n) Vgl. zu H 14. o) Vgl. hebr. איש (2. Reg. 21, 13 Jes. 28, 17) u. syr. mathqālā. p) Vgl. zu B 22. q) Vgl. pal.-aram. אַלִּים, palm. u. nab. יי. עלים באר note b). Beachte die syntax! s) Vgl. dagegen Dan. 7, 18. t) = Nabû-tukulti "Nebo ist mein vertrauen". ") Vgl. zu C 16.

ליד[ניה] בר נתן אחותי

^{238).} Buhl hat mit recht auf Jes. 44, 5 hingewiesen, Pozn. auf Tosephta Makk. IV, 15. Hier wird das zeichen auf die hand gebrannt.

Verzeichnis

der in diesen pap. erwähnten personen.

אחיו ב' נתן 416, vielleicht identisch mit dem Sach.-P. 13488 kol. VII 9 genannten 'א' ב' vgl. Sach.-P. 13487

איתו ב' אבה 464, schreiber

אסחור ב' צחא 440 königl. baumeister; 2. mann der Mibhṭaḥja, heißt 416 Nathan

אספמת ב' פוטעונית 464 460 kataraktschiffer

464 אריישא ב' ארוסתמר 471 ארתפרן ב' ארתפרן

בגרת ב' נבוכדרי 471 בגרת ב' נבוכדרי 410, sklave der Mibhṭaḥja 471 בנתרש ב' רחמרע 446, silberschmied

446 גדול ב' אושע 446 גדול ב' ברכיה 420 416 ב' נדול ב' ינדל 464 גדול ב' ענניה 464 נמריה ב' אחיו 460 גמריה ב' מחסיה 460 גמריה ב' מחסיה

דמידת 464, richter in Jeb דמידת 464, Chorazmier mit dem standort Jeb, zum degel Artabanos gehörig

164, Babylonier הודויה ב' זפור ב' אושעיה 420 הודויה ב' זפור ב' אוריה 416 הושע ב' יגדל 460 הושע ב' פטחנום 460 הושע ב' פלליה 460 הושע ב' רעויה 416 הצול ב' זכריה 416

וידרנג 420 416 heeresoberster in Jeb-Sewen ? ייזבלו 440

160 זכור ב' צפניה 446 זכור ב' שלם 147 זכריה ב' 471 זכריה ב' 460 זכריה ב' נתן 460 זכריה ב' משלם

410 חנן ב' חני

446 יאור ב' פנוליה

ידניה ב' אסחור ב' צחא 420 Jude v. degel Idinnabu, heißt seit 416 ב' גחן, 410 Aram. von Sewen v. degel Warezath

ירניה ב' הושע(יה) ב' אוריה 416, Aram. von Jeb

460 ידניה ב' מחסיה 416 ידניה ב' משלם

יוניה (יון) ב' אוריה 464, Jude v. degel Warezath, 460 verheiratet mit מבמחיה, v. degel Hômadat: 440

416 יוניה ב' פנוליה

ימלח ב' נדול 416; heißt Sach.-P. 13470 v. jahre 409 (?) Aram. v. degel . . .

לוחי ב' מנוכי 440 לוחי ב' מנוכי 440, sklave der Mibhṭaḥja

עפרת מחסיה ברת מחסיה 460 zum 1. mal verheiratet mit Jezanja b. Urija; 446; (geschieden 440 von Pi' b. Paḥi?); 440 verheiratet mit Eshor b. Saḥa 420 Jude

עחאור ב' אחאור ב' אחאור ב' עחא 420 Jude v. degel Idinnabu; heißt 416 אונים ' ב' גרון ' ב' גרון ' ב' גרון ' ' ב' גרון ' ב' גרון

ע ידניה (מחסה) ב' ידניה 470 Aram.
von Sewen, v. degel Warezath, 464 Jude von Jeb v. d.
Warezath, 460 Jude v. J. v.
degel Hômadath, 446 Aram.
von S. v. degel Warezath;
440

416 מחסיה ב' ידניה

מחסה ב' ישעיה 470 460 (dieselbe person?)

מנחם ב' גדול ב' עבריה 416 מנחם ב' גדול ב' עבריה 420 410 (dieselbe person?)

מנחם ב' זכור 440 מנחם ב' עזריה 420

מנחם ב' משלם ב' שלוםם 420 Jude von Jeb vom degel Idinnabu, vgl. Sach.-P. 13486 zl. 7

מנחם ב' שלום מנחם ב' שלום mit dem Sach.-P. 13485 genannten 'p; ob auch mit dem Sach.-P. 13476 (v. j. 405?) erwähnten 'p, Aram. von Jeb v. degel Nabûkudurri?

עוויה ב' נתן 420 416 schreiber; wohl identisch mit dem schreiber der urkunde Sach.-P. 13465 u. vielleicht sohn des schreibers Nathan

460 מעזיה ב' מלכיה

מרוך ב' פלמו 446, priester des Khnûm und der Sati in Jeb-Sewēn

464 משלם ב' הושע

שלם ב' זכור ב' אמר 446 Aram. in Sewēn, wahrscheinlich identisch mit dem Sach.-P. 13491 v. j. 457 erwähnten gläubiger 'ה' ב' ז', Juden von Jeb

446 מתרסרה ב' מתרסרה

471 נבולי ב' דרנא

בורעי ב' נבונתן 440 נבורעי ב' ושתן 440 נבורעי ב' ושתן 440 נבורעי ב' ושתן 440, schreiber בותכלתי ב' נבוראבן 420, richter? (מו) בא 416, jüd. name des 'Ashor יהואדר 440 נתן ב' יהואדר 460 נתן ב' ענניה 460 נתן ב' ענניה hat auch die urkunde Sach.-P. 13491 v. j. 457 aufgesetzt; ob auch Sach.-P. 13477?

464 סינכסד ב' נבוסמסכן

ענניה ב' משלם ב' שלומם 420, Jude von Jeb v. degel Idinnabu עוסבהר ב' רומא 440 עוסבהר ב' נבווראבן 460, schreiber

ב' גבוגתן 440, schreiber ב' גבוגתן 410, sklave d. Mibhṭaḥja פוא ב' פחי 440, baumeister in Sewēn

לטיה ב' אחיו 471, schreiber פלטיה ב' יוניה 440 פנוליה ב' יוניה 440 kataraktschiffer 471 464 (?)

קוניה ב' צדק 471 Aram. von S., v. degel Warezath, 464 Jude v. degel Atropadan; 460

רמנדין 420 fratarakh in Jeb-Sewēn מינדין ב' אתרלי 471; 446 wird ein "ב' א', der silberschmied" erwähnt; dieselbe person? שלומם ב' עוריה vor 420

שלם ב' הושעיה 471 שלם ב' נתן 410 שלם ב' נתן 471 שמעיה ב' הושע

460 שמעיה ב' ידניה

חבא 410, sklavin, mutter des Petosiris, Bl' u. Lilu

Glossar.

(Es sind nur solche wörter aufgenommen, die nicht im Gesenius-Buhl'schen HW verzeichnet sind.)

tempel אנורא schwester אחה מחר danach; in betreff von göttin אלהא יו אן quocunque weib אנתה ehe אנתו אפל vgl. E 4 trotzdem, unter allen umständen tochter (בְּרָא) בַּרָה gebäude ctf anstrengen (sc. eine klage) klage דבב preis, wert המין schale זלוע dieser, jener זנד vgl. zu A 8 חלר מען, vgl. hebr. צען Jes. 33, 20, auferlegen ימא (tert. gutt.?) schwören vgl. zu A 8 כרש silberschmied? quocunque להאן זי eid מומא ausgang מועא spiegel מחוי מיא קשיא katarakt oben מגעל schrift מקרא verzicht מַרַחַק ? = משאן maß משחא

gewicht מתקלה נעבען =? (Nifal?) נשן frau, dame (?) עלוי auf, darauf oberhalb עליה עלים junge, sklave עשְׁתָּא (vgl. ZA XX 145 Rev. crit. 1906 II 347 5) OLZ 07, 625 ? = 65 teilen פרת eine spanne (hand breit) sich beklagen, eine klage anbringen (vor gericht), anrufen es beliebt רחמת (adv.) freiwillig, freundschaftlich (vgl. Rev. crit. 1906 II 347 6) רשה (mit dopp. akkus.) anhängig machen, klagen; vgl. äth. resaja (fest)machen mit akkus. d. sache n. לעל gewebe, kleid(erstoff) שחם (part. nifal שחם) = ? ? = שנו tätowierung שניתה tätowieren, einbrennen andrerseits, ferner מחום grenze unterhalb תחתיה ?תמני ?תַּמְחוי vertreiben תַּרַךְ

THEOLOGY LIBRARY CLAREMONT, CALIF.

A2097

Einleitung in das Alte Testament

Mit Einschluß der Apokryphen und der Pseudepigraphen Alten Testaments

von

EDUARD KÖNIG

ord. Professor der Theologie und Geheimer Konsistorialrat, Bonn

XII, 580 Seiten - Ermäßigter Preis Mk. 6 .-

Die "Einleitung ins Alte Testament" von Ed. König wurde von der Kritik des In- und Auslandes allgemein als eine sehr schätzenswerte Leistung bezeichnet, und C. H. Cornill gibt in seinem Grundriß der Einleitung ins Alte Testament (1908, S. 7) über das Werk sein Urteil dahin ab, daß "um des gewaltigen Stoffreichtums und des durchaus selbständigen Durchdringens der ganzen Disziplin willen dies großartige Einleitungswerk als die bedeutendste Erscheinung der letzten Jahre anerkannt werden muß."

Wenn die Verlagsbuchhandlung sich nunmehr entschlossen hat, das wertvolle Werk zu einem billigeren Preise anzusetzen, so geschah es in der Erwägung, daß durch den bisherigen höheren Preis das Buch manchen Kreisen nicht zugänglich geworden ist, denen es in der wissenschaftlichen Arbeit Dienste zu leisten berufen ist, da es unter allen neueren Bearbeitungen dieser Disziplin eine vierteilige Darlegung gibt, nämlich auch eine Geschichte der Hermeneutik und eine Auseinandersetzung über die Prinzipien der Exegese, und da es auch über die drei anderen Teile einerseits einen solchen Reichtum an Quellenmaterial (hauptsächlich aus entlegenen Literaturen) darbietet, wie ihn kürzere Bücher gar nicht enthalten können, und andererseits über alle Probleme der neueren Kritik des Alten Testaments sich in grundlegenden Einzeldiskussionen ausspricht. Auch sind dem Buche die reichhaltigsten Sach- und Stellenregister beigegeben.

Das Werk kann zu dem oben mitgeteilten Preise von Mk. 6.— durch die wissenschaftlichen Buchhandlungen bezogen werden.

Das Jenseits im Mythos der Hellenen

Untersuchungen über antiken Jenseitsglauben

von

PROF. DR. L. RADERMACHER

VIII und 152 Seiten. 1903. 3 Mark

Die Untersuchung beschäftigt sich zunächst mit der Komposition der antiken Nekvien und zeigt, daß das elfte Buch der Odyssee trotz der disparaten Elemente, aus denen es sich zusammensetzt, dem antiken Leser keinen Anstoß bieten konnte, weil naive Jenseitsdichtung überhaupt mit den verschiedenen Vorstellungen sehr frei schaltete. Das sechste Buch der Äneis ist anders, und es wird versucht, die Geschlossenheit seiner Grundanschauung in einem bestimmten, strittigen Falle zu erweisen. Der zweite Teil verfolgt das Motiv der Fahrt ins Jenseits, und zieht, um den Kern antiker Sagen zu gewinnen, mehrfach moderne Märchen heran. Der dritte Teil wendet sich der Frage zu, inwieweit der immer mehr erstarkende Glaube an einen unterirdischen Hades Elemente aus anderen Vorstellungskreisen an sich riß, und behandelt im Zusammenhang damit auch einzelne Figuren der Unterweltsdämonologie. Vier Exkurse, Orestes und die Tragödie - Zur alttestamentlichen Simsonlegende - Vom Kampf mit dem Tode - Grenzwasser der Unterwelt, machen den Schluß.

A. MARCUS UND E. WEBER'S VERLAG IN BONN

36 LITURGISCHE TEXTE IV: Martin Luthers Von ordnung gottesdiensts, Taufbüchlein, Formula missae et communionis 1523 herausgegeben von Prof. D. Hans Lietzmann. 24 S. 0.60 M.

37 LITURGISCHE TEXTE V: Martin Luthers Deutsche Messe 1526 herausgegeben von Prof. D. H. Lietzmann. 16 S. 0.40 M.

38/40 ALTLATEINISCHE INSCHRIFTEN von Prof. Dr. Ernst Diehl.

2. Aufl. 92 S. 2.40 M., gbd. 2.80 M.

41/43 FASTI CONSULARES IMPERII ROMANI von 30 v. Chr. bis 565 n. Chr. mit Kaiserliste und anhang bearbeitet von W. Liebenam. 128 S. 3 M., gbd. 3.40 M.

44/46 MENANDRI reliquiae nuper repertae herausgegeben von Dr. Siegfried Sudhaus. 65 S. 1.80 M., gbd. 2.20 M.

47/49 LATEINISCHE ALTKIRCHLICHE POESIE ausgewählt von Prof. D.

Hans Lietzmann. 64 S. 1.50 M. 50/51 URKUNDEN ZUR GESCHICHTE DES BAUERNKRIEGES UND DER

WIEDERTÄUFER hrsg. von Prof. Dr. H. Böhmer. 36 S. 0.80 M. 52/53 FRÜHBYZANTINISCHE KIRCHENPOESIE 1: Anonyme hymnen des V-VI jahrhunderts ediert von Dr. Paul Maas. 32 S. 0.80 M.

54 KLEINERE GEISTLICHE GEDICHTE DES XII JAHRHUNDERTS herausg.

von Albert Leitzmann. 30 S. 0.80 M.

55 MEISTER ECKHARTS BUCH DER GÖTTLICHEN TRÖSTUNG UND VON DEM EDLEN MENSCHEN (LIBER BENEDICTUS) herausgegeben von Philipp Strauch. 51 S. 1.20 M.

56 Pompeianische Wandinschriften und verwandtes ausgewählt

von Prof. Dr. Ernst Diehl. 60 S. 1.80 M.

ALTITALISCHE INSCHRIFTEN hrsg. v. W. Jacobsohn. 32 S. 0.80 M. ALTJÜDISCHE LITURGISCHE GEBETE herausgegeben von Prof. D. W. Staerk. 32 S. 1.00 M.

O DES MISNATRAKTAT BERAKHOTH IN VOKALISIERTEM TEXT herausg. von Prof. D. W. Staerk. 16 S. o.60 M.

60 EDWARD YOUNGS GEDANKEN ÜBER DIE ORIGINALWERKE in einem Schreiben an Samuel Richardson übersetzt von H. E. v. Teubern herausgegeben von Kurt Jahn. 46 S. 1.20 M. 61 LITURGISCHE TEXTE VI: Die Klementinische liturgie aus den Con-

stitutiones apostolorum VIII mit anhängen herausgegeben von Prof.

D. Hans Lietzmann. 32 S. 0.80 M.

62 VULGÄRLATEINISCHE INSCHRIFTEN herausgeg. von Prof. Dr. Ernst Diehl. 180 S. 4.50 M., gbd. 5 M.
63 GOETHES ERSTE WEIMARER GEDICHTSAMMLUNG mit varianten hrsg.

von Albert Leitzmann. 35 S. o.80 M., gbd. 1.20 M. 64 DIE ODEN SALOMOS aus dem syrischen übersetzt mit anmerkungen von A. Ungnad und W. Staerk. 40 S. o.80 M.

65 Aus der antiken Schule. Sammlung griechischer texte auf papyrus holztafeln ostraka ausgewählt und erklärt von Dr. Erich Ziebarth. 23 S. o.60 M.

66 ARISTOPHANES Frösche mit ausgewählten antiken scholien herausgeg. von Dr. Wilhelm Süss. 90 S. Brosch. 2 M., geb. 2.40 M.

67 DIETRICH SCHERNBERGS Spiel von Frau Jutten herausgeg. von Prof. Dr. Edward Schröder. 56 S. 1.20 M.

68 LATEINISCHE SACRALINSCHRIFTEN ausgewählt von Dr. Franz

Richter. 45 S. 0.90 M.

69 POETARVM VETERVM ROMANORVM reliquiae selegit Ernestus Diehl. 165 S. Brosch. 2.50 M., geb. 3.- M.

70 LITURGISCHE TEXTE VII: Die Preussische Agende im auszug hrsgeg. von Hans Lietzmann. 42 S. Brosch. o.80, geb. 1.- M.

71 CICERO PRO MILONE mit dem commentar des ASCONIVS und den SCHOLIA BOBIENSIA herausgeg. von Dr. Paul Wessner. Brosch. 1.60 M., geb. 2.— M.

A. MARCUS UND E. WEBER'S VERLAG IN

72 DIE VITAE VERGILIANAE und ihre antiken quellen he Prof. Dr. Ernst Diehl. 60 S. 1.50 M.

73 DIE QUELLEN VON SCHILLERS UND GOETHES BALLADEN gestellt von Albert Leitzmann. 51 S. 3 Abbildung

1.20 M., geb. 1.50 M. 74 Andreas Karlstadt von abtuhung der bilder u bedtler vnther den christen seyn sollen 1522 und die beutelordnung herausgeg. von Hans Lietzmann. 32 75 LITURGISCHE TEXTE VIII; Die Sächsische Agende im aus

von Hans Lietzmann. 36 S. Brosch. 0.80 M., g

76 AUSWAHL AUS ABRAHAM A. S. CLARA herausgegeben vo Karl Bertsche. 47 S. I .- M.

77 HIPPOCRATIS de aere aquis locis mit der alten lateinischen herausgeg. von G. Gundermann. 50 S. 1.20 M.

78 RABBINISCHE WUNDERGESCHICHTEN des neutestamentlich in vokalisiertem text mit sprachlichen und sachlichen a von Lic. Paul Fiebig. 28 S. I .- M.

79 ANTIKE WUNDERGESCHICHTEN zum studium der wunde Testaments zusammengest. von Lic. Paul Fiebig. 27

80 VERGIL AENEIS II mit dem commentar des Servius he Ernst Diehl. 131 S. Brosch. 2.- M., geb. 2.50 M

81 ANTI-XENIEN in auswahl hrsgeg. von Dr. Wolfgang 68 S. Brosch. 1.40 M., geb. 1.80 M.

82 APOLLONIUS DYSCOLUS De pronominibus pars generalis Paulus Maas. 44 S. I.- M.

- 83 ORIGENES, EUSTATHIUS V. ANTIOCHIEN, GREGOR V. NYS Hexe von Endor herausgeg. von Erich Klosterma 1.60 M.
- 84 AUS EINEM GRIECHISCHEN ZAUBERPAPYRUS herausgeg. von Richard Wünsch. 31 S. 0.70 M.

85 DIE GELTENDEN PAPSTWAHLGESETZE herausgegeben von Giese. 56 S. 1.20 M.

86 ALTE EINBLATTDRUCKE herausgegeben von Otto Clem 1.50 M.

87 UNTERRICHT DER VISITATOREN an die pfarrherrn im ku zu Sachsen herausgeg. von Hans Lietzmann. 48 S.

88 BUGENHAGENS BRAUNSCHWEIGER KIRCHENORDNUNG her Hans Lietzmann. 152 S. 2.40 M.

89 EURIPIDES MEDEA mit scholien herausg. von Ernst Die 2.60 M., geb. 3.— M.

90 DIE QUELLEN VON SCHILLERS WILHELM TELL zusammer Albert Leitzmann. 47 S. 1.20 M., geb. 1.50 M. 91 SCHOLASTISCHE TEXTE I: Zum Gottesbeweis d. Thoma

zusammengestellt v. E. Krebs. 64 S. 1.50 M.

92 MITTELHOCHDEUTSCHE NOVELLEN I: Die heidin hrsg. v. müller. 51 S.

93 SCHILLERS ANTHOLOGIE-GEDICHTE kritisch hrsg. v. W. S

5208 E4 1912

PJ

Staerk, Willy, b.1866.

Jüdisch-aramäische Papyri aus Elephasprachlich und sachlich erklärt. 2. vo Bonn, A. Marcus und E. Weber, 1912.

38p. 19cm. (Kleine Texte für Vorles und Übungen, 22/23)

1. Manuscripts, Aramaic (Papyri) 2. History-To 70 A.D.-Sources. I. Title Series.

A2097

CCSC/mmt

